

ea animi presumptions et temeritatem, qua hujus temporis heretici; qui quæcumque ipsi objiciuntur e Patrum versibus testimonia, hoc solo viribus omnibus carere contendunt, quod pro jocis poeticis haberi velint; nec eadem responsive eos refelli necesse sit, quam doctissimus cardinalis Perronius in Ecclesiæ hostes usurpavit (In Repl. ad Reg. Angl. lib. v, cap. 20), vanam omnino exceptionem ab iis asserti ostendens quia multum interest profanos paganosque poetas inter, quibus sola delectatio, quæ fictionis eorum finis erat, et quæ in hoc scribendi genere præcipue delectat, et poetas sacros Christianosque, quibus sola in volis erat veritas et ædificatio, quorum scripta tanto apud Ecclesiam in pretio fuere, ut hæc in officiis sui precumque partem assumere non dubitaverit.

Quibus addit quo, ut recte observat illustrissimus eminentissimusque præsul mox citatus, cum poetarum Christianorum defensionem exsequitur, eadem illi sepe alibi oratione soluta tradiderunt, quod alibi strictè commiserant: quod ipsum sancti Paulini, de quo ibi apud ipsum sermo erat, exemplo manifestum efficit. Quæ ratio maxime Prosperiano huic poemati congruit: cum in eo nihil ille scripserit, quod in aliis suis operibus prosa exaratis, et præsertim in epistola sua ad Rufinum non docuerit.

Præter hæc nos id addendum credimus, quod cum ex hoc carmine catholicis suppetat validissimum certissimumque antiquitatem contra Heterodoxos testimonium, asserendæ supremæ sancti Petri successorum supra omnes orbis Ecclesiæ auctoritati convenientissimum: non alias sanctæ sedis adversarii faveri magis posset, quam si vanæ huic opinioni locus daretur, tam eximio operi minorem fidem deberi eo quod versibus exaratum legatur. Unde fit ut eodem in opere discamus qua reverentia quoque honore suscipienda sit sana doctrina circa gratiam Iesu Christi, quæ Ecclesiæ cor merito dici potest; in quo docetur qua suspicienda est Romana Ecclesia, quæ illi esse caput agnoscitur; et utriusque doctrinæ ita inseparabilis hoc in negotio fortuna est, ut nihil contra alteram statui queat, quæ alteri statim non noceat.

Sed quo majori in pretio habendum hocce opus, et omnium piorum amore venerationeque dignius, eo æquius fuit illud tam clarum et omnium intellectui accommodatum effici, ut nullus esset cuius fidei et ædificationi non inserviret. Hinc in quatuor partes diuisum exhibetur non solum ut lectoris commodo consulatur, sed etiam quia hæc divisio naturaliter nasci visa est ex diverso questionum genere de quibus in eo agitur. Singulis partibus argumentum prætere voluminas, in quo sub uno quasi conspectu, quæ fusius in ea parte tractantur oculis legendum subjiciantur; et his omnibus præfigitur index generalis capitum totius operis. Nec etiam inutile aut ingratum fore lectoribus putarimus, si ad plenioram tam eximii operis intelligentiam procurandam, et omnium modum cum ceteris ejusdem sanctissimi auctoris nostri libris concordiam comprobandum, notas (a) etiam viri doctissimi Martini Stryaerti, in Lovaniensi academia quandam doctoris et regii professoris, singulis versibus qui his juvarentur subjiceremus. Idemque observare non piguisse etiam circa tria quæ hoc carmen sequentur epigrammata, quorum unum epitaphii nomen obtinuit.

(a) Prodierunt Lovenii anno 1703 cum ceteris ejusdem Opusculis.

S. PROSPERI AQUITANI ΠΕΡΙ ΑΧΑΡΙΣΤΩΝ, *Hoc est,* a DE INGRATIS^b CARMEN. IN QUATUOR PARTES DISTRIBUTUM.

Praefatio.

113 Unde voluntatis sanctæ subsistat origo,

Unde animis pietus in-^ait, et unde fides :

Adversum ingratos falsa et virtute superbos,

Centenis decies versibus excolui.

A

Quos si tranquilla studeas cognoscere cura,

Tutus ab adverso turbine, lector, eris,

Nec libertate arbitrii rapiere rebellis,

Ulla nec audebis dona negare Dei.

Uti infra eos solos alloquitur v. 684 et seq.

Vos igitur soli queruli, solique SUPRABIS;

Vos soli, INGRATI.

Neque Pelagianorum aliter toto opere meminit, quam ut ex illorum damnatione, a Semipelagianis perinde ac ab orthodoxis admissa, concludat, quid de restante illa inter hos quæstione sentiendum foret, juxta illud v. 223 et seq.

Hæc tantum in medium, quæ jam sunt gesta vocemus; Ut facile ex illis quale hoc sit, discutiatur, Quod disceptantes, dudum in diversa movemur.

b Scriptum, ut videtur, ante meassem Augustum anni 450, et cum adhuc in vivis superstes esset S. Augustinus.

c Ingratos hic nominat quos posteritas communius Massilienses et Semipelagianos appellavit.

Adversus ingratos, falsa et virtute superbos;

Sed bona quæ tibi sunt, * operante fatebore A
Christo,

^a Operante Christo. Vel id refer ad sequentia, ut sit constructio : *Fatebore bona quæ tibi sunt, operante Christo, sumpta esse ad meritum, sed non ex merito; vel potius, magisque e genio Prosperi, ad ipsum fatebore; ut ita magnificentius gratia commendeatur, quando et illud futeri ipsam operatur. Ejusdem acuminis est quod Sapiens ait Sap. viii, 21 : Ut sciri quoniam aliter non possem esse contineas, nisi Deus*

Non esse ex merito sumpta, sed ad meritorum.

del; et hoc ipsum erat sapientiae, scire cuius esset hoc donum.

^b *Sumpta. Pro accepta, ut hic possim, duriuscule sane nououamquam; sed tamen, ut appareat, phrasis istius ætatis cum et Hilarium illum Prosperi socium eadem usum legamus in sua ad Augustinum epistola : Voluntate, inquit, quæ sumitur, id est, quæ a Deo accipitur.*

PARS PRIMA.

ARGUMENTUM.

Principio declarat sanctus Prosper sibi in animo esse impendens Ecclesiae periculum ab occultis gratiæ hostibus, quorum opera Pelagianorum hæresis existincta reviviseret, hoc carmine propulsare. Mox aperit quale fuerit dogma Pelagii, et quanto cum studio ab Ecclesiae presulibus improbatum, conciliorum et sedis apostolicas auctoritate damnatum, a SS. doctoribus confutatum, potissimumque a St. Augustino, cuius præstantissimi viri, et uberioribus gratiæ dobitibus a Deo cumulati in hoc certamine industria et lumen præ omnisbus emittuerit. Verum cum per Semipelagianos occultissimum hujus hæreses venenum rursus emergat, posse Pelagianos ab eius jure suo postulare, ut cum ipsorum sententiam probent, in gratiam recipiantur : aut ab Ecclesia flagitare, ut vel quod illi in Ecclesia impune docent, docere tñidem permittantur, vel etiam illi una secum foras pellantur.

115 * * CONGENITÆ in Christo gentis mihi B
castus ab alto

Insinuatn amor, proprias excedere vîres
Me jubet, atque pias accendere carmine mentes.
Ne post confectum celebris ^b victoria bellum,
Securos animos incauta pace resolvat:
Ceu metus eliso jam nullus ab hoste supersit,
Nec caput attriti virosum palpiter anguis.

Unde igiter commenta mali sopita resurgant,
Quemve ipso de fine ^c dolm nova promat origo,
Da fari, Pater omnipotens, artemque maligiam

* PROCERIUM. *Cause scriptoris indicatur, et divinum imploratur auxilium.*

^a Congenitæ in Christo gentis. Id est Ecclesiae, seu populi Christiani, ob communem regenerationem per baptismum. Notandum autem procerium profecto Christianum, perinde ut ipsum opus, ubi sacra omnia, nibil autem earum nugarum, sine quibus in carmine omnia frigere autemant aliqui : falso quidem, quando aliud hic noster pocta tam magnifice exemplo ostendit suo.

^b Victoria. Non de Ingratis, quibuscum etiamnum certanhur; sed de Pelagianis, jam toto orbe damnatis.

^c *Ipsa de fine, seu exitu causæ Pelagianæ : e quo initium Semipelagianismus coepit. Originem autem pro initio positam etiam supra vidimus in Præfat. v. i.*

^D CAPUT I. *Proponuntur dogmata Pelagii. Moritum hominem, etiam si non peccasset. Nullum esse peccatum originale. Pescatum Adami imitatione non propagatione posteris nocuisse. Posse hominem, si velit, ad virtutum culmen ascendere. Quod voluntas satia ad hoc virium habeat; nec ei cognitio necessaria desit, sive per rationem ac legem naturalem, sive per legem scriptam. Omnibus promiscue offerri gratiam, modo baptizari velint, ut dimissis quæ sponte peccaverant, recuperatam primam innocentiam sponte servent. Baptizari parvulos, ut quos Deus fecit creando bonos, faciat adoptando meliores. Neminem donorum Dei exsortem, quia unusquisque capiat prout quisque sua voluntate mereatur.*

1. Satiatum. Salurom, quasi eo maceratum, ut Gallico translatum est,

Détrempe dans le fiel du dragon redoutable.

Quod quidem de omni dogmate hæretico dici potuit; at speciali ratione hic dictum est de superbo

Pandere, prostratus qua rursum nititur error.

1 * *Docma quod antiqui satiatum felle draconis, Pestifero vomuit coluber sermone Britannus,*

117 *Hac primos homines cretos ditione serebat;* Ut se præscriptum mandatum transgredierentur,

5 *Sive inculpati, servata lege, manerent,*

Mortem istam prorsus, qua carnem vita relinquunt,

Oppeterent; quæ non peccato parta, sed ipso

Instituente Deo, comes esset fixa creatis.

Progenitos igitur nullum traxisse reatum

10 *De patribus, neque dissimiles nunc nascier illo*

illo Pelagiano, ob magnam ipsius cum antiqui draconis seu dæmonis peccato affinitatem.

2. *Coluber... Britannus.* Pelagius hæresis princeps vulgo dicebatur Brito : ut in Prosperi nostri Chronicis, Pelagius Brito : ex ea nimurum Britannia, quam nos hodie magnam, ipse autem contra Collat. c. 21, secretum Oceanii, et Romanam insulam vocat. Quicquid illa insulæ parte, quæ nunc Scotia dicitur, orium faciunt, alii Angli malunt. Sic autem dicebatur ut distingueretur ab illo ejus æquali, quem Pelagium Tarenti appellabant : ex Augustino epist. 186, cap. 1. Eodem modo designatur etiam ab Orosio et Mercatore multis in locis : et ab Hieronymo quoque designari videtur, dum dicitur, Scotorum pulibus prægravatus ; et alio in loco, Habet progeniem Scotticæ gentis de Britannorum vicinia. Quibus verbis significare videtur illum gentile Scotum seu Hibernum videri; quando et innata ipsi essent Scoticæ, id est, Hibernicæ regionis vitia, et ortum e finitu Britannia duxisset. Vocaturque a sancto Prospero, coluber, quia mirus erat dissimulandi artifex ; et errores suos catholicis verbis involvere gñarus. Discipulos suos, qui apertius loquerentur submittebat, ut quemadmodum eorum dicta exicerentur explorans, illa deinde vel approbat, vel improbat, prout sibi magis conducere videretur.

3. *Cretos ditione, id est, creatos necessitate, seu conditione.*

6. *Qua carnem vita relinquit.* Periphrasis mortis corporalis, ad distinctionem a spirituali quæ fit per peccatum, de qua cum Pelagio circa primos parentes quæstio nulla fuit, teste Augustino, lib. i de Peccatis. Merit. c. 2, etsi aliud putasse videatur Gregor. lib. v Regist. epist. 14, ad Nansen comitem, et alibi.

10. *De Patribus, seu primis parentibus : nisi quis*

- Ortu primorum, qui libertate male usi
Peccarunt, forma nocui, non semine proli.
Posse autem insontes omnes virtutis in arce
Vitam agere, et menti ingenitum servare decorem:
15 Arbitrio quoniam subsistat recta volentis.
Naturalis bonus, Lexque insita cordibus intus
Hoc moneat, quod scripta foris: cui gratia Christi
Addita perfugium lapsis generaliter in se
Condiderit, sacro si vellent fonte novari:
20 Ut sponte attractum venia solvente reatum,
Sponte sua in vires proprias natura rediret;
Quoque per errores esset spoliata vigore,
Hunc servare semel posset purgata receptum.
Tam dives vero hoc donum baptismatis esse,
25 Et tam multa homini conferri fudere in isto,

malit Prosperum, ut solet, suo Augustino adhären-
tem dubitasse, an non a cæteris etiam parentibus
mediis culpam posteri traherent. Hujus interim dubi-
tationis in Ecclesia hodie nullum vestigium.

12. *Forma nocui, non semine, id est, Non propa-
gine, sed exemplo, ut iidem docent apud Augst. lib.
de Nat. et Grat. cap. 9, id est, non quid ex illo
(Adamo) trazerint aliquod vitium qui ex illo propagati
sunt; sed quod eum primum peccantem imitati sint
omnes qui postea peccaverunt.*

13. *Insontes virtutis in arce, id est, sine ullo pec-
cato atque in summa adeo perfectione. Quod argu-
mentum tractat Augustinus totu libro de Perfect.
Justit. hom., item toto lib. II de Peccat. Merit. et
alibi. Hieronymus etiam ab eodem incipit Dialogos
suis contra Pelagianos.*

16. *Naturalis bonus, id est, ingenitus, ut infra di-
citur v. 880 et sequenti,*

Vigor ille,
In quo insons natura fuit.

Sensus est, eum qui modo velit, eumdem nunc
habere arbitrii vigorem ad bonum, ac olim habue-
runt primi parentes ante lapsum. Ex quo sensu pa-
tet, istud recta volentis quod præcedit, regi non a
naturalis bonus, sed ab arbitrio, quod ante præcessit.
Porro infra v. 230 et sequi, idem error sic exprimitur:

Et quoniam tales nascantur nunc quoque, qualis
Illi fuit nostri generis Pater ante reatum;
Posse hominem sine peccato ducere vitam,
Si velit.....

19. *Fonte novari, id est, baptismo renovari. Nam
de lapsis ante baptismum agitur.*

20. *Sponte attractum, id est, actualem et perso-
nalem; cum originalē negarent Pelagiani.*

24. *Esse. Sic legendum, et non esset (ut editiones
Lugd., Lov., Duac. et Colon.), notarunt viri eruditii,
patetque ex verbis quæ sequuntur, conferri, genitum
esse, mereri.*

28. *Naturæque bonum, etc., id est, ut bono eorum
naturali bonum sanctificationis accedit, ut sint infantes
sancti Dei filii. Ita apud Augustinum Julianus Pela-
gianus.*

31. *Promissa vocantis. Non præmia æterna, de
quibus hic nullus sermo, sed donum baptismatis, cum
venia solvente reatum; id est, remissione peccato-
rum, ut supra exprimuntur. Eodem modo intellige
infra v. 168, donumque vocantis. Hunc autem errorem
ita expressum leges, v. 240, et sequenti.,*

Quod meritis hominum tribuatur gratia Christi,
Quantum quisque Dei donis se fecerit aptum.

*** CAPUT. II. Quam fortiter Ecclesia Pelagii doctri-
nam rejecerit. Sedes apostolica, concilium Palæstinum**

- A Ut parvis etiam, vñloque carentibus omni
Congruat, ut qui sunt geniti bene, sint meliores,
Naturæque bonum adjecto illustretur honore.
119 Nullum autem ex cunctis exsortem muneris
hujus,
50 Judicio genitum esse Dei; sed quemque mereri
Libertate sua, ut capiat promissa vocantis,
Quæ sint aversis indebita, debita rectis.
• **TALIA** cum demens late diffunderet error,
Commentisque rudes traheret lethalibus aures,
35 Afflit; exhortante Deo, provisa per orbem
Sanctorum pia cura Patruin, non dispare motu
Consciens diros jaculis coelestibus hostes.
Iisdem namque simul decretis Spiritus unus
litionuit. Pestem subeuntem prima recidit

B anno 415 congregatum, in quo Pelagius facto pectori
errores abnegavit. Sub idem tempus Hieronymus in
Pelagianos Diulos scripsit. Pelagiani ab Antico ar-
chiep. Constantinop. repulsam passi. Ejecti Epheso.
Pulsi e Sicilia.

C 39. Prima recidit Roma, scilicet per Innocentium
I, anno 417, quando (ut ait S. Prosper lib. contra
Collatorem, cap. 21) beatæ memorie Innocentius ne-
fandi erroris capita, Pelagium et Cœlestium, aposto-
lico mucrone percussit. Præstitit hoc Innocentius
duabus datis epistolis ad synodos Africanas, Carthaginensem et Milevitam, quæ epistolæ sunt inter
Augustinianas, nunc 181 et 182, et postmodum Zoximus anno 418, in epistola ad Africani concilii præ-
sules data xii kal. Aprilis, ab eisque III kal. Maii
accepta. Hæc vero vox prima etsi quibusdam locum
dedit asserendi Pelagianam hæresim a sede aposto-
lica, ante ullam aliorum episcoporum sententiam, fuisse proscriptam, quia tamen hæc opinio ab eru-
ditis non agnoscitur satis convenire cum historia
hæreos Pelagianæ, hunc nodum aliis placuit diver-
simode solvere: quidam enim per vocem hanc *prima*,
prioritatem dignitatis, studii, sollicitudinis et aucto-
ritatis intelligi debere contendunt; alii autem, ultra
fatentes Africanorum et Orientalium judicia prælu-
sisse sententia: Innocentii in Pelagianos, cum ab
anno 412, Cœlestius damnatus legatur in synodo Car-
thaginensi, cui præsidebat Aurelius, et iterum anno
416 ibidem; immo et anno 415, Diospoli Pelagio
absoluto, hæresis quam abjurare fluxerat confossa
legatur; cum tamen non ante annum 417 Innocentius I pluribus Africanorum litteris sollicitatus, re-
scripsit, Pelagium cum Cœlestio anathematizans,
quod primum omnino fuit Romæ prolatum in ejus-
modi errorem judicium: illi igitur, his consideratis,
dicunt Pelagianum quidem errorem in Pelagio et Cœlestio ab Africanis primo damnatum, at eundem
in Joviniano, cuius discipuli erant Pelagiani, a Sircio
papa dñnum proscriptum, et hoc pacto diversa
tam carminis istius quam aliorum librorum loca, qui
primo intuitu pugnare videbantur, ad sensum unani-
mum reducere conantur. Alii iterum *prioritatem tem-
poris* sic intelligunt, ut non dividant decreta concili-
liorum Africanorum, Carthaginensis et Milevitani,
ab Innocentii epistolis, sed ex iis unam Pelagi dama-
nationem conflent. Denique non desuerunt qui rem
breviter expediri autem, dicentes voculis istis
prima, et quæ post pauca sequitur inde, non alium
ordinem quam narrationis denotari; ut fere solent
qui plura quampli warrant, confusionis vitanda gra-
tia has ordinis notulas interjicere, nulla interim ha-
bita prioritatis aut posterioritatis ratione. Quin ho-
rum nullum hic a se rationem habitam, satis ipse Au-
tor declarat, dum potius omnia videri vult *simul* ac
diversis quidem locis, sed uno velut tempore gesta
esse. *Iisdem SIMUL decretis, etc.*

- 40 Sedes ROMA Petri; quæ pastoralis honoris A
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis,
Relligione tenet. Non segnior inde ORIENTIS
Rectorum cura emicuit: captumque nefandi
Dogmatis auctorem constrinxit lege benigna
45 Commentum damnare suum; nisi corpore Christi
Abjungi et sancto mallet grege dissociari.
Lene quidem hoc, nimumque malos tolerasse
videtur
Judicium: sed sancta fides examine in illo
Vicit oborturam diro de semine prolem.
50 Prospectum namque est divino et munere
cautum,
121 Ut licet instantem declinans bestia pœ-
[nam,
Perfidia secum sensus tenuisset eosdem;

41. Quidquid non possidet, etc. Ita lib. 11 de Vo-
cat. Genit. c. 16: Per apostolici sacerdotii principa-
litas amplior facta est arce religionis, quam solo po-
testatis, scilicet imperatoriae. Similia vide apud Leo-
nem PP., si non et hæc ipsa illius sunt, ut docti
quidam suspicantur.

42. Orientis rectorum. De Palæstina synodo Dio-
spoli habita loquitur Auctor noster. Huc perductus
fuerat Pelagius, intentata in ipsum accusatione ab
Herote et Lazaro episcopis Gallis, hoc Aquensi, illo
vero Arelatensi, licet uero sede sua pulso, quod
contigisse videtur anno 415. In hac Pelagius, absen-
tibus ob necessarias causas accusatoribus, auditus,
singulis oblati ab ipsis libelli articulis artificiose
respondens, multa simulatione judices ita delusit,
ut tamen abjuratis et damnatis erroribus, ipse inno-
cens et rectæ fidei pronuntiaretur.

43. Captumque, etc. Pelagium ad proferendam in
se suoque sententiam Palæstinorum episcoporum sy-
nodus coarctavit, lib. contra Collat. c. 21.

51. Beatis. Pelagius scilicet. Patribus non infre-
quens in hæreticos contumaces appellationibus uti
durioribus.

52. Sensus tenuisset eosdem. Quia, inquit Augusti-
nus, lib. 1 cont. Julian. c. 5, id quod negavit ore,
corde servavit.

53. Bethlei. Vocem Hebraicam Bethleem ad Latini-
nam terminationem inflexit, secutique Bethleam, unde
genit. Bethlei.

Ibid. Praeclari nominis. Ob celebritatem famæ,
forte etiam ob etymon nominis Hieronymi, quasi
Sacri nominis.

57. Mundique magister. Sic de illo Breviar. Rom.
ultima Septemb.: Tamquam ad oraculum ex omni-
bus orbis terræ partibus ad ipsum divinæ Scripturæ
quaestiones explicandæ referebantur. Illum Damasus
pontifex, illum S. Augustinus de locis Scripturæ dif-
ficilius sæpe consuluit, propter ejus singularem do-
ctrinam, et linguae non solum Latinæ et Græcæ, sed
Hebraicæ etiam et Chaldaicæ intelligentiam.

58. Libris, præsertim Dialogorum, et Epistola ad
Clesiphontem.

59. Dissecuit: Non adeo ob acrimoniam styli, de
qua ibidem Brev.: Hæreticos accerrimis scriptis ex-
agitavit; quam quia libris istis subtilem quamdam
callidissimæ hæreseos anatomæ fecit, noscique dedit
(ut in versu sequitur) ipsa velut intima illius viscera: utpote cum esset ex iis qui ejus sensus diligentius in-
dagare potuerunt; teste synodo Milevit. ad Innocent.
PP. epistola inter Augustinianas. 176, al. 92.

62. Docto bonus ore, id est, eruditæ facundus. Vir-
giliane scilicet, uti Aeneid. IX :

Mic jacula bonus, hic longe fallente sagitta.

Ibid. Sacerdos dicitur Atticus, quia proprium tum

Ipsa tamen proprium germen damnando necaret,
Ore malam extinguebat sobolem, quam protu-
lit ore.

55 Tunc etiam Bethlei præclari nominis ho-
spes,

Hebræo simul et Graio, Latioque venustus
Eloquio, morum exemplum, mundique magister
HIERONIMUS, libris valde excellentibus hostem
Dissecuit, noscique dedit quo turbine veram

60 Vellent exortæ lucem obscurare tenebræ.
Quid loquar, et curam magna quam gessit in
urbe

Constantinopoli, docto bonis ore sacerdos
ATTICUS, antiqua legatos hæreticorum

Confutando fide? De qua tunc impia corda,
65 Quamvis se obducta tegerent velamine forma

B erat episcopis nomen, quod nunc e contra usu Ec-
clesiastico relicturn presbyteris.

64. De qua, seu a qua; nempe urbe, non autem
fide, ut putari posset. Compleetur vero constructio
per consequentia. Tacitæ tulerant tormenta repulse. Id
est, inauditi repulsi seu expulsi sunt. Cum enim
Pelagi, post Zosimi sententiam, imperialibus quo-
que decretis sede sua exturbati essent, quosdam
auorum Constantinopolim miserunt, ubi erroris sui
impietatem dissimulantes, se causamque suam falsa
specie obduxerunt. Verum in ea civitate beato Joani-
ni Chrysostomo Atticus successerat, illius fidei di-
gnus æmulator, qui hoc in casu scientia sua simul
et episcopali virtute adhibita, eorum legationem re-
jecit, antiquam illis Ecclesiæ fidem opponens, eos
demque tam acriter insectatus est, ut ne consistendi
quidem in urbe licentiam daret. Quinam autem fue-
rint hæreticorum legati non liquet; nisi quod Marius
Mercator ducem illorum ponat Cœlestium, de quo
paulo post initium Commonitorii ita scribit: Post
aliquantos, inquit, annos (nimurum a condemnatione
sua Carthaginensi, Paulino diacono accusante) sub
s. mem. Attico episcopo, urbem CP. petiit; ubi in si-
milibus detectus, magno studio sancti illius viri a præ-
dicta alma urbe deiratus est.

65. Lugdun. editio sola :

Quamvis se obducto tegerent velamine forma,
Judicil et tacitæ tulerint tormenta repulse.

Editiones Lovan., Duac. et Colon. et aliæ poste-
riores :

Quamvis se obducta tegerent velamine forma,
Judicil et tacitæ tulerint tormenta repulse.

Pro quibus novissimus hujus carminis editor Lo-
vaniensis doctor et professor regius legi vult :

Quamvis se obducta tegerent velamine formæ
Judicil, tacitæ tulerint tormenta repulse.

D Ita jam ex conjectura emendans locum hactenus
corruptissimum, cum opportune incidiisse se narrat
in scriptoriis modernum sic quoque legentem; qui
quasi non satis sisus hac lectio, supradictam alibi
insinuabat cum voce tulerunt. Subiungit quoque dis-
plicere prorsus sibi istud et, quod irrepisse putat
supplendæ sententiæ aliqui mutillæ, cum pro Vir-
giliano, tulerunt, imperita emendatione legi coepit
est, tulerint, aut tulerant.

Ibid. Forma judicil. Speciem judicil diceret Tac-
itus: sed noster metro servire debuit. Hanc autem
judicil speciem forte ideam Mercator insinuat, cum
significat Cœlestium in synodo Carthaginensi ad
sedem apostolicam provocasse, sed mutata deinde
sententia, Constantinopolim specie appellationis con-
fugisse. Hæc supra citatus doctor Lovan.

Judicis, et tacitæ tolerant tormenta repulsæ. A
 Prætereo quanto fuerit bene mota tumultu
 Clara EPHESOS, non passa suis consistere tectis
123 Vasa iræ, et moribatus, et semina mortis:
 70 Quaque fide tellus etiam TRINACRIA servens,
 Agmen vipereum propriis exegerit oris.

68. Tumultu Clara Ephesos. Tumultum verisimiliter popularem intelligit, ut erat populus ille pro avita fide ferventissimus, teste eorum gaudio in prætrita Nestorii hæresi; de quo historiæ concilii ecclæmenici Ephesini: nec tamnam locus præsens intelligendus de damnatione Pelagianorum in isto concilio, ut quod nondum cum scriberetur hoc carmen, sed mortuo demum Augustino coactum noscitur. Verum hoc contigisse placet eruditis circa anni 421 finem, quo damnati Pelagiani hauc Ecclesiam, in qua Cœlestius ad sacerdotium fuerat imprudenter elevatus, et ubi ob diutinam ea in urbe commemorationem variis necessitatibus forte gaudebat, in suas partes atrahere pertinuerunt, sed incassum; quippe Ephesii legationem hæreticorum respuerunt, et ipsorum legatos urbe sua citio exire compulerunt.

70. Trinacria servens, agmen vipereum, etc. Notum Trinacriam vocari Siciliam ob tria promontoria. Oriente pulsi hæretiei in Occidentem redeuntes, etiam ad Siciliam appulerunt, ubi virus sua pravitas afflare Siculis hominibus tentantes, episcoporum hujus insulae diligentia et virtute rejecti, et terris illis expulsi, ultra mare trajicere coacti sunt, hoc ferme tempore. Id ipsum etiam referri potest ad annum 449, quo episcopi plures Siculi damnationi Pelagianorum subscrivere recusantes, sedibus suis pulsi fuere.

CAPUT III. Pelagianam hæresim Africanorum præsum ope potissimum fuisse debellatam. Augustini laus. Unius omnium Augustino victoriæ de Pelagianis præcipue deberi. Præstantia librorum Augustini pro Dei gratia. Ab humilibus solis salubriter legitur.

72. In editis Lulg., Lov. et Duac., nostræ. Aliis placuit dici Africa nostra, etiam ab homine Gallo, uti mox Africæ episcopi nostri, id est, partium nostrarum, immo partium deinceps. Africani autem episcopi priores errorem istum damnarunt, ut jam diximus, ab anno 412, et pluribus hanc in rem habitis conventibus consequentibus annis, prius latum judicium tui sunt. Ili quoque plures epistolas ad Innocentium Zozimumque scripserunt, quibus sedis Apostolice sententiam in perduelles sanæ fidei prouerant.

77. Geminus senum celeberrima cætu. De hoc gemino concilio diverse sentiunt eruditi. Visum erat quibusdam per hanc duplarem synodem, Carthaginensem et Milevitam, sub Innocentio habitas anno 416, intelligi, per quas primum jugulati sunt Pelagiani, et quarum decreta in primario totius Africæ concilio sub Zozimo renovata sunt, anno 418. Alii inter cætera quæ in causa Pelagianorum collecta leguntur Afrorum præsum concilium duo notant celebriora: unum quidem, quod videtur assignandum ineunte Novembri anni 417, post acceptas quas Zozimus miserat in favorem Cœlestii epistolas; in quo Zozimum obtestantur eo usque res quo in statu erant relinqueret, dum plenus de Cœlestii causa, qui primum apud ipsos accusatus fuerat, edoceretur: quod concilium successive ad 214 episcoporum numerum pervenit; et hoc antequam Cœlestius a Zozimo damnaretur habitum fuisse tradit Prosper in Chronico ad annum 418. Alterum concilium tum habitum videtur, cum concilii Africani litteris, xii kal. Aprilis anni sequentis, post acceptas alteras eorum posteriores litteras, unica satis brevi rescripsit: quæ epistola in kal. Maii pervenit in Africam, quo tempore præsules Carthaginem novam contra Pelagianos concilium celebraturi conveniebant:

* Tu causam fidet flagrantius, AFRICA, nostræ Exsequeris; tecumque suum jungente vigorem Juris apostolici solio, sera viscera belli
75 Conficis, et lato prosternis limite vicos. Convenere tui de cunctis urbibus alii Pontifices, geminoque senum celeberrima cætu

quod quidem in basilica Fausti anno 418, die 1 Maii habitum ad 220 episcopos, præter Donatianum et Aurelium primates, pervenisse vult Photius. Quin hoc ipsam plenarium totius Africæ fuerit, in quo Augustinus se atque alios antistites quidquam adversus Pelagianam hæresim constituisse testatur, nullus est ambigendu locus. In hoc canones conditi octo, aut novem, qui alias Milevitano tribui solebant, quosqne Baronius in ea urbe anno 416 sanctos existinavit. Ad hanc opinionem accedere videtur carminis bujus editor et illustrator Lovaniensis, dum sic loquitur. Primum quidem colligimus ex his quæ nobis præsens carmen ac fere hoc ipsum caput suppeditant, synodos illas Africanas (de quibus loquitur S. Prosper) fuisse plenarias, ita testantibus verbis v. 76, de cunctis urbibus; deinde numerosas, ut in quibus contentiam dixerint tot antistites, ut congrue potuerint ab Auctore, v. 86, dici tercenteni; præterea ambas quodammodo unam et eamdem fuisse, puta in eadem civitate, itidem e Patribus, una in causa, minimoque temporis intervallo coactas; ut idcirco, v. 91, item 184, singulare numero concilium, et non concilia nominentur. Denique utriusque præfuisse Carthaginensem Aurelium, et intersuisse Augustinum, ut v. 91 et 92 indicatur. Ex quibus concludimus minime hic agi de synodis Carthaginensi et Milevitana sub Innocentio PP., ut quas, neque plenarias fuisse, neque eum habuisse antistitum numerum, neutri etiam simul Aurelium illum et Augustinum affuisse probant (quidquid aliqui senserint) subscriptiones litterarum utriusque ad Innocentium.

C His autem exclusis, quid nisi supersunt duæ Carthaginenses, sub Zozimo pontifice, quas omnes admittunt? His namque vix dici potest quam apte convenient omnia supra recensita. Plenarias fuisse ipse Augustinus indicat epist. 215, ad Valentinum; numerus etiam antistitum constat: nam 216 seu 217, non uno in loco Prosper numerat, quos hic in versu tercentenos dixit libertate poetica. Sed quid pluribus immoror, dum uno rem conficio? Puto sane, geminum illud concilium quod hic Auctor memorat, tum v. 77: geminoque senum celeberrima cætu, tum v. 90 et 91:

An alium in finem posset procedere sanctum Concilium, cui dux Aurelius, etc.;
 puto, inquam, illud idem esse cum eo quo infra v. 184 et seq. remittit Pelagianos, jubetque Petri solium Romam et Carthaginis altæ.
 Concilium repeatant :

D nempe ubi prius ipsos dixerat condemnatos. Quis ergo adhuc quæsito opus ubi gentium habitum sit illud concilium, dum illud Virgilianum Carthaginis aliae plus quam digito rem indicat. Utinam modo de illius decretis seu canonibus eadem lux et certitudo affulgeret! At conditos quidem in eo aliquos suadet illud v. 84: Condita sunt et scripta manent. Persuadent etiam verba infra ex libro contra Collat. citato ad v. 78, ut taceam insuper de August. epist. 217 jam laudata, sed vel intercederunt, uiri et epistola illa Zozimi qua confirmabantur, vel, quod magis reor, sunt illi ipsi octo canones de gratia, quos olim concilium Turonense et antiquos Milevitanos appellavit, et ideo a nonnullis in synodo quapam Milevitana primum conditi, et denum Carthaginem renovati existimantur; sed Aug. epistola illa ad Valent. renovationis non meminit, ac potius ita loquitur, ut illic conditos significet.

125 Decernis quod Roma probet, quod regna A sequantur.

Nec sola est illic synodorum exerta potestas;

80 Ceu quos non possent ratione evincere nostri,

Vi premerent: discussæ artes, virusque retecum est

Hæretici sensus; nullumque omnino relictum,

Docta fides quod non dissolveret argumentum.

Condita sunt, et scripta manent, quæ de cata-

ractis

85 Aeterni fontis fluxere undante meatu,

Et tercentenis procerum sunt edita linguis:

Sic moderante suam legem bonitate severa.

Ut qui damnato vellent de errore reverti,

78. Quod Roma probet. Nam Africanorum conciliorum decretis beatæ recordationis papa Zozimus sententia sua robur adnexuit, et ad impiorum detractionem, gladio Petri dexteræ omnium armavit antistitum. S. Prosper lib. contra Collat. c. alias 41, nunc 21.

Ibid. Regna sequantur. Imperator siquidem Honorius (ait auctor Gallicæ translationis carminis hujus), conciòrum istorum auctoritatem securus, legem tulit in Pelagianos anno 418. Verum sc ipse exponit Auctor, libro contra Collat. cap. 21, alias 41, dum ait: Sanctæ memoriae papa Bonifacius p̄issimorum imperatorum catholicæ devotione gaudebat, et contra inimicos gratia Dei non solum apostolicis, sed etiam regiis utebatur edictis.

81. Discussæ artes. Quod auctor versionis, de qua mox, intelligit de litteris ad Innocentium et Zozimum, et de octo canonibus qui videntur a Milevitanæ synodo primum conditi, et a Carthaginensi sub Zozimo renovati. Unde concilium Turonense II, anno 570, antiquos canones Milevitanos appellat, qui in codice canonum Ecclesiæ Africanæ, concilio Carthaginensi sub Zozimo attribuuntur, inter quos illi octo canones de gratia primas tenuerunt. Lovaniensis vero illustrator: De canonibus quidem, ait, nec non de epistola ad Zozimum etiam ipse consentio, si hic paragraphus a v. 79 usque ad 84 intelligendus veniat de rebus synodicis, de quibus priora et sequentia: verum quia est potius interjectus videtur, parenthesis in modum, in eoque Auctor, ut apparel, digreditur ad alia in eadem Ecclesia, ut ita loquar, extrasynodaliter gesta, puta per Augustinum et similes disputationes, crediderim ad privatam ejusmodi Afrorum operam hæc referenda esse. Saltem de litteris ad Innocentium adduci non possum ut credam Auctorem agere: quippe qui synodorum a quibus hæc scriptæ sunt, nullam usquam habuit rationem, seu quod illæ non dedita opera pro causa Pelagiana coactæ essent, sed ex occasione tantum ac obiter de illa cognoverint; seu quod potius eamdem integrum detulerint ad primam sedem, cui proinde ascribendum veniat quidquid hac in parte peractum fuit.

86. Et tercentenis. Poetice, ut infra v. 187: Mille serum, etc.; nam in prosa constanter vocat ducentos quatuordecim (alias 217) sacerdotes. Sed quidnis centenos potius dixit in versu, æque nimirum poetice, et numero qui a vero propius abesset? Putem numerum rotundum 300 vel ideo imprimis placuisse, quod jam pridem in Patribus prima synodi Nicenæ consecratus esset. Ita Doct. Lov. Aliis placet, licet unicuique horum conciliorum non interfuerint episcopi 220, facile tamen fieri potuisse, utrique episcopos affuisse trecentos diversos.

89. Pacem. Dubitari possit an positum phrasim Patrum, Cypriani præsentim, pro communione ecclesiastica, cui supra v. 45 et seq. opponitur.

Acciperent pacem, pulsis qui prava tenerent.

90 An alium in finem posset procedere sanctum Concilium, cui dux AURELIUS, ingeniumque AUGUSTINUS erat? quem Christi gratia cornu

127 Überiore rigans, nostro lumen dedit a vo Accensum vero de lumine: nato cibus ihli,

95 Et vita, et requies Deus est; omnisque voluntas

Unus amor Christi est, unus Christi est honor illi.

Et dum nulla sibi tribuit bona, sit Deus illi Omnia, et in sancto regnat Sapientia templo.

Istius ergo inter cunctos, qui de grege saneto

..... corpore Christi

Abiungi, et sancto vellent grege dissoziari;

an vero phrasim Virgiliana pro venia, ut Æneid. III (cui similia sunt alia loca complura):

Sed votis precibusque jubent exposcere PACEM.

Verum pro communione Ecclesiæ positum esse gaudet quod per antithesen additur:

....Pulsis (de Ecclesia) qui prava tenerent.

90. An alium. Suspiciatur hic erratum amanuensis Lov. editor et illustrator; nec potuisse ita scribi ab eo qui infra v. 484 non in cœsus legis metricæ dixit:

Aene ab aquis divina manus, etc.

Vel ergo (subdit idem) similiter lege Anne alium, etc., vel, certe meo periculo, En alium. Auctor tili erit qui passim nostro auctori Virgilium: cuius modo observa interrogaciones sequentes Eclog. I:

En umquam patios longo post tempore fines.

C Deinde in Pharmaceut. :

....En erit umquam

Finem vero accipi pro exitu aut successu, non pro causa finali subjungit idem doctor.

91 et **92.** Dux Aurelius ingeniumque Augustinus erat. Aurelium Carthaginensem et Augustinum Hipponensem episcopos intelligi, nemo est qui dubitet. Non vero ut olim aliquis utroque nomine unum episcopum Hipponensem intellexit, cui prænomen Aurelio, et cognomen Augustino; quique istius concilii simul et dux et ingenium fuerit.

92. Cornu uberiore. Fabulosi illius cornu copiæ seu Amaltheæ fortassis in mentem venerit, præsertim cum nec ipsum divinæ litteræ spreverint (ait idem doct. Lov.), sed tamen frustra. Respxit potius Auctor ad cornu quo sacras olim regum et sacerdotum inunctiones fieri solitas Scriptura memorant. Ejus ubertatem praे lenticulæ istius inopia, quia Saul et similes mali omniis principes inuncti leguntur, expedente vide Gregorium in I Reg. x.

97. Nulla sibi tribuit bona. Doct. Lovau.: Dictum puraveram ad Ingratorum invidiam, qui contra multa bona sibi suoque arbitrio tribuebant. Sed penitus contextum insipienti, occurrit hunc potius sensum esse: Dum nullum querit bonum suum (Non querit quæ sua sunt, ait Scriptura), non suum cibum, non vitam, requitem, voluptatem, honorem, uti versibus superioribus bona illa enumerantur; fit Deus illi omnia ista, cibus, vita, etc., atque in ipso, tamquam templo sibi unice dedicato, regnat Sapientia increata illa, quæ in malevolam animam non intrabit, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Sap. I, 4.

98. Regnat. Ex quo aliisque toto paragrapgo verbis præsentis temporis, colligitur scripta esse hæc S. doctore superstitæ.

- 100 *Insanas populere feras, industria major,
Majus opus, totum præstantius imbuīt orbem.
Nam quocumque gradum convertit callidus
hostis ,
Quaque per ambages anceps iter egit operas ,
Illijs ab occurso est præventus, mille viarum*
- 105 *Insidiis aditum non repperientibus ullum.
Cumque foris rabies avidorum exclusa lupo-
rum
Frenderet, inque omnes mendacia verteret ar-
tes :
Ne mentes ularum ovium corrumpere posset ,
Neu dubia obliquis turbaret corda querelis ;*
- 110 *Istius ore viri fecit Deus ; istius ore
Flumina librorum mundum effluxere per om-
nem ,
Quæ mites humilesque bibunt, campisque ani-
morum
Certant vitalis doctrinæ immittere rivos.
* JAMQUE procellosæ disjecto turbine noctis ,*
- 115 *Heu ! nova bella, novi partus oriuntur in ipso
Securæ matris gremio : quæ crescere natis
Vix sibi, discors horret consurgere germen ,
Degeneres pavitans inimico ex semine scetus ,
In quibus ante diu, specie fallente, benignus*
- 120 *Errarat genitricis amor, cum obducta decoris
Moribus, externæ stirpis tegeretur origo.
Sic VERIS subeunt falsa, et discrimine cæco ,*

112. *Quæ mites humilesque bibunt.* Doct. Lov. : Oblique taxat adversarios suos, econtra feroce et superbos, quibus eadem flumina Augustiniiana non sapient. Nam, ait alter, mitem atque humilem esse oportet qui Augustini doctrina de gratia delectari ac salubriter pasci voluerit; adeoque mens elatior, nec suæ sibi imbecillitatis satis conscientia, ab ea resiliat atque offendatur necesse est.

* CAPUT IV. *Extinctam in Pelagianis ab Ecclesia hæresim, in Semipelagianis reviviscere cœpisse. Error Semipelagianorum. Affectum bene volendi homini na-
turellem esse, ut male volendi.*

116. *Matri. Ecclesiæ, quæ inducitur ut mulier, cui stirpis alienæ, nempe Pelagianæ, scetus ita sint suppositi, ut eos diu ab morum speciem pro suis habuerit.* Doct. Lovan.

120. *Decoris moribus.* Describit Auctor Semipela-
gianos initio libri contra Collat. ut *habentes speciem
virtutis in studio, et in Epist. ad Aug. dicit horum
apud simpliciores quoque magnam esse de probitatis
contemplatione reverentiam, num. 2, et sub finem
ejusdem epistolæ ait hos meritis utque honoribus cla-
ros caligine opinionis suæ obscurari, eodemque allu-
dit, infra v. 774 et seqq.*

126. *Perempti dogmatis, etc.* Sic contra Collat. c. 6: *Quid cineres extincti dogmatis (Pelagiani) re-
fovendo, deficientis sumi nidorem in redivivam flam-
mam conaris accendere?*

129. *Naturalis motus virtute.* Doct. Lovan. : Infra v. 925 disertius, naturalem mobilitatem vocat :

Ut naturali mens vivida mobilitate.

Vide igitur, num et hic legendum sit *Naturali*, meo certe suffragio.

150. *Tam bona quemque, etc.* Similiter epist. ad August. num. 6: *Quantum quisque ad malum, tantum habeat facultatis ad bonum; parique momento animum se vel ad vitia vel ad virtutes convertere.*

131. *Ingenio.* Doct. Lovan. : Non facile dixeris

- A *Fronte placent, quæ sine latent; sic laude
amore
Virtutum studium corrumpitur, atque ab ho-
nesto*
- 125 *Principio in vitium exitur plerumque tumoris :
Quo quidam inflantur nunc turpiter, atque pe-
rempti*
- 129 *Dogmatis extinctas tentant animare fa-
villas;
Dum libertatem arbitrii, affectumque volendi
In naturalis motus virtute locantes,*
- 130 *Tam bona quemque docent sectari posse suopte
ingenio, quam posse subest cuique in mala
ferri.
* Quod qui confirmas, quinam distabis ab illis,
Qui dicunt, nullo peccati vulnere læsum
Naturale bonum, cumque illo lumine nasci*
- B *435 Nunc omnes homines, quod primis ingeneratum
est ?
An vero excerpis quædam, quæ parte recisa
Suscipias, cordisque sinu purgata recondas ?
Dic igitur quidnam inde probes, quid vero re-
futes,
Et de damnatis quid sit quod criminis solvas.*
- 140 *An dextram pacis palam dare te pudet hosti ?
Nec tutum est ulla pulsos ex parte tueri
Simpliciter ? Quos non dubitas excludere templo,
Pelle animo. Nova te discordia dividit abs te :*
- C *qua notione Prosper plerumque hic utatur hoc voca-
bulo : raro quidem vulgari illa, pro vi intelligendi ; sed
nec ea qua idem passim exstat apud bonos auctores,
nimirum pro rei cujusque indole. Suspiciamus sum
pro facultate volendi positum, neque male ita acce-
peris saltem hoc loco : sed sunt alia loca quibus ne hoc
quidem quadret. Putem igitur tam late sumi, ut totam
mentem, qua intelligit et qua appetit, sua significatio-
ne complectatur. Atque haec semel monuisse sufficiat.*
- * CAPUT V. *Illos a Pelagianis non discrepare, adeo-
que publice cum illis pacem inire debere.*
132. *Lugd. editio, qui non distabis ; et in marg.,
tu non distabis.*
133. *Nullo peccati.* Id dicunt Pelagiani supra v. 40
et seq.
- Neque dissimiles nunc nascier illo, etc.*
136. *Parte recisa suscipias.* Doct. Lovan. : Hinc Semipelagianorum nomen ; a dimidiato nimirum Pe-
lagianismo. Sic ante ipsos quidam Semi-Arianæ dicti sunt, quod Arii insaniam non nisi pro parte susci-
pient, rati scilicet tam hi quam illi, quam prudentissime fecisse, si inter partes altercantes medium
quādām iniissent viam : forsitan adducti decanta-
tiis istis : *In medio virtus ; Medio tutissimus ibis ; Inter
utrumque vola ; Medium tenuere Beati, etc.* : quasi media inter veritatem et errorem via non sit ipsa quoque erronea.
140. *Pacis palam.* Doct. Lovan. : Si ita scripsit S. noster, boni consule diastolen in palam, eo præ-
sertim ævo quo primarum syllabarum quantitas jam Romanas, neulum Gallicas aures fugere coepit.
Alioqui lege pacemque palam.
141. *Ulla pulsos ex parte.* Doct. Lovan. : Complano
tibi rursus hanc salebram, lector. Refer istud, *ulla
ex parte, non ad pulsos, sed ad tueri, sicutque senten-
tiam accipe : Nec tutum est pulsos istos vel in ullo
saltem dogmatis sui capite simpliciter tueri?*
142. *Excludere templo :* uti tunc solebant non
sue communionis homines, præsertim si ob hæresim
ab ea præcisi essent. Doct. Lovan.

- Corde soves, quod in ore premis : conjungere A
amicis**
- 145 Mentibus, et tecum cupidis componere foedus
Lege tua; jam parce minis, et congrue pactis.
• Eccz pererratis terrorum finibus adsunt,
Implentesque tuas lacrymosis questibus aures
Incipiunt : Pulsi mundo, nulla recepti**
- 150 Sede vagi, tandem fama exhortante redimus,
Quæque placent vobis amplectimur : edita nobis
Doctrina vestra est pietas; nihil inficiando
Discutimus : liceat vobiscum jungere sensum.
Inmortalem hominem factum si creditis, et nos**
- 155 Credimus, inciderit mortem peccando, suamque
Progeniem culpa et letho devinxerit omnem :
Nullus non egeat sacro baptimate Christi,**
- 131 Infantesque etiam purgentur fonte lavaci: B
Dum nostri decus arbitrii, lumenque creatum**
- 160 Principio, quod sponte potest insistere rectis,
Manserit illæsum, nec viribus absit ab illis,
Quas, condente Deo, generaliter omnis in Adam
Suscepit natura hominis, nec suppetat ulli
De non accepta arbitrii virtute querela :**
- 165 Cum sine delectu seu Lex, seu Gratia Christi
Omnem hominem salvare velit : donumque vo-
cantis
Sic sit propositum, ut nullus non possit ad illud
Libertate sua, proprioque vigore venire :**

**144. Conjungere. Imperativus, sed ironicus. Com-
ponere tamen v. seq. est infinitivus regiturque a cu-
pidis. Doct. Lovan.**

**146. Lege tua. Doct. Lovan.: Hoc est, iis condicio-
nibus quas ipse prescripseris ; ut ipsimet Pelagiani
cap. seq. exponunt. Vulgati conjugebant has vocu-
las cum sequentibus *jam parce*, etc., sed sine sensu.**

*** CAPUT VI. Inducit Pelagianos verbis querulosis Se-
mipelagianos interpellantes, ut in gratiam recipiantur.
ab eis, cum ipsorum probent sententiam.**

**158. Purgentur fonte lavaci. Non idem valet ac
simpliciter, Baptizentur ; quod Pelagiani numquam
rejecerunt : sed fit via in purgari seu a peccatis
mundari. Doct. Lovan.**

**159. Dum nostri. Doct. Lovan.: Egregius poeta
noster totus in eo est, ut frusira videatur condemnatio-
nem Pelagi, si vel unum ejus dogma, quod etiam
Massiliensium erat, integrum maneret.**

**172. Boni : non bonis, aut bonos, ut alii, et Lugd.,
Lov. Duac. et Colon. Est enim locuio bonis auctoribus
familiaris, ut Horatio, lib. Serm. sat. 4 : Da
veniam, Bonus, oro. Doct. Lov.**

*** CAPUT VII. Non posse qui hæc sentiant Pelagiano-
rum societatem recusare, nisi sententiam mutent; neque
amplecti, nisi palam ab Ecclesia dissentiant.**

**179. Sanctorum ad sancta. Doct. Lovan. : Id est,
ad tempa, sacramenta, etc.; allusio ad sancta sancto-
rum templi veteris.**

**181. Decreta Patrum. Doct. Lovan. : Id est, Pontifil-
cum et Synodorum contra Pelagianos.**

**Ibid. Regumque piorum. Doct. Lovan. : Imperato-
rum Honorii, Theodosii, Constantii, etc. qui contra
eosdem edicta publicarunt. Hinc de Bonifacio PP.
Auctor contra Collat. c. 6 : Piissimorum imperatorum
catholica devotione gaudebat, et contra inimicos gratiae
Dei, non solum apostolicis, sed etiam regiis utebatur
edictis.**

*** CAPUT VIII. Eadem posse queri Pelagianos apud
Ecclesie presules. Pelagianorum oratio, qua postulant
sic de se judicari, ut vel in Ecclesiam recipiantur,**

Sitque salus dignis salvari ex fonte volendi.

**170 Hæc si vestra fides, vestra est doctrina, removis
Quæ vestro exemplo rejicinus, addite sanctis
Nosgregibus, tandemque boni dessendite vestros.**

• TALIA submissus si defleat hostis apud te.

Quid referes? quo te affectu comperta movebunt?

**175 Consultas, trepidas, nutas, cunctaris et hæreses,
Quoce anceps se præcipitet sententia volvis.
Injustum est animis cognatis non dare pacem :
Et quos una fides, eadem sapientia nectit,
His communem aditum sanctorum ad sancta
negare.**

**180 Jungere sed foedus cum talibus, et violare
Sanctorum decreta Patrum, regumque piorum
Scriptas lege Dei leges contemnere, multum
Hostile est, nimiumque audax et perniciosum.
• Erco Petri solium Romam, et Carthaginis
alibi**

**185 Concilium repeatant humiles, eademque perorent,
Quæ frusira hic trepido sunt deplorata favori.
Sed cum mille senum prudentia pervigil (olim
Perspectum notumque tenens, quod tota ne-
fandæ**

133 Hæreseos summa exigua sub parte tegatur,

**190 De qua plena mali labes renovetur et omne
Commenti corpus per singula membra resurgat);
Antiquas adhibentem artes rejecerit hostem,**

**quodque docent Semipelagiani docere permittantur, vel
etiam illi una secum foras pellantur.**

**185. Concilium. Videtur S. Prosper ex duobus
conciliis, altero Novemb. 417, altero Maii 418, unum
facere.**

**C 186. Trepido favori, nempe Massiliensium erga
Pelagianos, quibus favebant, sed trepide ob leges.**

**187. Mille senum. Positum pro numero magno epi-
scoporum, a quibus Pelagiani in hac sua propositione
repulsam passuri erant, ut antea tulerant damnatio-
nis sententiam.**

**188. Tota nefandæ hæreseos summa, etc. Id pro-
prium hæresis Pelagianæ, ac magnopere animadver-
tendum : quod vari illius errores naturali quadam
colligatione ita invicem inter se contexti, atque alii
ex aliis nesi sunt, ut si unicum admiseris, in cæteros
omnes vel invitum devolare. Id observatum jam alias
a S. Prospero libro contra Collat. cap. ult. : Quia
notum est, ita se falsitatis istius habere versutias, ut si
ei liceat præteritæ correctionis imagine, aliquod (sibi
faventium) radicis suæ germe excipere, totam se pos-
sit in exigua sui parte reparare. Ubi notat Doct. Lovan.
vulgatum istius loci mendum, redundantibus vo-
cibus, sibi faventium, aut certe aliis quibusdam de-
sideratis. Ad rem ipsam quod attinet, notat quoque
idem hujus hæresis ingenium Leo. PP. epist. 86, ad
Nicet. Aquileien., breviterque etiam alibi notatum a
sancto nostro, gratiam Dei, si non tota juxta fidem
catholicam recuperetur, totam rejici, nullo proinde
relieto dimidiandi loco.**

**192. Antiquas artes. Quibus Pelagius et Coelestius
quasi certam, ille episcopis Orientis, hic etiam Ro-
manis obrepere tentaverunt. Doct. Lovan.**

**Ibid. Rejecerit. et v. seq., Steterit., fut. temp. ver-
ba; neque enim antistites jam propositionem reje-
cerant, sed prædicuntur rejecturi. Verum satis id
monet sententia ipsa, saltem ex quo versus illos
precedentes cum ipso adv. olim, quod hucusque tur-
baverat, parenthesis demum inclusimus. Doct. Lovan.**

Limitibusque suis steterit censura salubris :
Numquid non justus poterit dolor abdita cordis
195 Rumpere, et in tales miseros excire querelas ,
Ut dicant : Quenam ista, Patres, in cordibus
alnis
Justitia e.t? quo sine graves, quo sine severi ,
Claudere terrarum nobis persistitis orbem ?
Nosne sumus toto mundo, quorum undique vobis
200 Sit suspecta fides, quos non tolerare queatis ,
Si nostra a vestro vel syllaba dissonet ore ?
Non verbis jam nos argumentisve tuemur ;
Judicium exemplo petimus. Quod pace manente ,
Libera multorum vox astruit, hoc sine bello
205 Cedatur nobis. Nou nostra inventa sovemus ,
Nec primis studiis insistimus: ecce recisum est
Unde olim certamen erat, vestrisque reversi
B Cedimus, et quæcumque illis placuere, proba-
mus.
Quid superest culpe? Quo nos decet usque re-
pellit?

193. *Limitibusque suis steterit censura*, id est, fixa
manserit Romana et Africana sententia. Doct. Lov.
197. *Quo fine, pro, quoque?* Non autem pro eo
quod dici solet, qua intentione. Doct. Lov.
199. *Toto mundo, q. d.*, soli ex cunctis homini-
bus. Doct. Lov.
201. *Si nostra a vestro, etc.* Extenuare conantur
suum ab orthodoxis dissidium (ex hereticorum om-
nium ingenio), quasi in verbis solum et vocibus
situm. Porro hunc versum vulgati codices cum
proximis hunc in modum conjungunt,
....Quos non tolerare queatis?
Si nostra a vestro vel syllaba dissonet ore,
Non verbis jam nos...

Nos Gallum (id est virum doctissimum qui versi-
bus et prosa linguae Gallicanæ reddidit hoc poema)
secuti sunus. Doct. Lovan.

203. *Judicium exemplo petimus*: contra quam dici
solet, non exemplis, sed legibus judicari. Petunt itaque
de se statui Semipelagianorum exemplo, ut si illi
absolvantur, ipsi quunque habeantur absoluti. Editio-
nes Lugd. Lovan. et Duac. habebant, *example*, sed
incongrue. Doct. Lov.

Ibid. *Pace manente*. Id est, salva communione
Ecclesiastica, ut supra non semel. Conformiter in-
tellige v. seq., *sine bello*. Doct. Lov.

204. *Multorum*. Magno enim numero jam inde ab
initio fuisse Semipelagianos Auctor quoque testatur
epist. ad Aug., adeo ut sub finem ejusdem paucos
dicat (eorum comparatione) *perfectæ gratiæ intrepido*
defensores; maxime cum factio ingenti potentia
et gratia niteretur, ut idem ostendit. Doct. Lov.

205. *Inventa sua*, et v. seq. *Prima studia*, vocant
prima dogmata supra, cap. 1, expressa; quasi di-

A 210 Si vero haec etiam, quæ nos pia ducimus, absunt
A veris, et vestra illis bene cura repugnat;
Cur extra invidiam poenamque erroris hahentur
Qui damnata docent, et per clara oppida tuti,
135 His magnos implent populos, quæ nos
perhibentes
215 Plectimur, et nulla sinimur consistere terra ?
Haec in pontificum sancto deprompta senatu,
Quam curam exigerent, et quæ decreta move-
rent,
Perspicis. An quoniam culpa securus operta
Non premeris synodo, nec te poenæ metus urget,
220 Sperni propositi speciem terroris, et isthac,
Plena velut vanis simulacris somnia rideas ?
Ergo gerendorum eventu, et sine remoto,
Haec tantum in medium quæ jam sunt gesta vo-
cemos:
Ut facile ex illis quale hoc sit discutiatur,
225 Quod disceptantes dudum in diversa movemur.

C cant: Non eadem jam est nostra doctrina quæ pri-
mum cum nos damnasti; ecce inde recidivus ea
de quibus quæstio, ista nimirum supra memorata,
cap. 8, toto paragraplio 2. Doct. Lov.

208. *Quæcumque illis*: nempe Semipelagianis,
quos adhuc pro *vestris*, seu *vestræ communione* habetis. Jam enim cap. 8 paratos se gerint toti hu-
rum doctrinæ subscribere: *Quæque placent vobis*,
alunt, *amplectimur*.

209. *Quid superest?* etc. Vulgati (Lugd., Lovan.
Duac. et Colon.) ferebant: *Quid superest culpæ, quo*
nos decet? etc.

Sic, ut quo esset sexti casus relativum, afficeret
que *quid culpæ*. Nos autem ita restituimus, ut puta-
mus ab Auctore scriptum ex *Æneid. v*:

Qui suis standi? quo me decet usque teneri?

ubi perspicua est tmesis in *quoque*. Doct. Lov.
Hunc sensum secutus est quoque translator Gallicus.

210. *Quæ nos*, nimirum una cum *vestris*, seu *Su-*
mipelagianis; agitur namque de dogmatis utriusque
sectæ communibus. Doct. Lov.

213. *Per clara oppida*, et v. seq. *Magnos populos*.
Videlicet *Massiliæ*, vel aliis etiam locis in *Gallia*, ut
ait Hilarius epistola ad Augustinum. Hinc etiam tota
factio *Massiliensem* uomen accepit, et Auctor quod-
dam opusculum contra Capitula *Gallorum* scripsit.
Respondit quidem hic etiam ad excerpta *Genuen-*
sium; sed hi Semipelagiani non erant, ut excerpta
illa indicant: quapropter Italiam ab hac labe immu-
nem fuisse credidero. Doct. Lovan.

225. *Movemur*. Gallus (translator) *vocamus*; nec
fortassis incongrue, nisi tertius retro versus codem
iterum verbo clauderetur. Doct. Lovan.

PARS SECUNDA.

ARGUMENTUM.

Præcipua Pelagi dogmata, vel ipsis fatentibus Semipelagianis, ab Ecclesia damnata, percurrit. Tum proponit illorum
doctrinam, cuius duas partes sunt. Una est, universis prouersis hominibus offerri gratiam a Deo, qui vult omnes homines
salvos fieri. Altera liberum arbitrium in causa esse cur unus gratiam ampletatur, alter respuat; unus perseveret, alter
non perseveret, eo quod gratia opem sibi comparare neglexerit, quod omnes possunt, cum ex primigeniæ integratæ
reliquiæ satis virium in natura residuum fuerit ad opem Dei desiderandam et postulandam. Primum partem de gratia
omnibus oblatâ per quam salvi esse possint, refellit tum exemplo eorum iudicium qui de fidei mysteriis nihil unquam
audierunt, quoque adeo certum est non potuisse nec gratia nec salutis esse participes; tum hac ratione, quod si Deus
omnes penitus homines, nemine excepto, salvos fieri vellet, omnes salvarentur, cum haud dubie impleator quidquid
vult Omnipotens. Ut autem alteram partem confutet, duo facit. Primum quidem, qua ratione in animis nostris gratia

operetur expiari, nempe non consilio tantum benigneque mortali docens, suadensque, sed mutatis intus mentem, faciensque insuperabiliter ut velit. Deinde vero demonstrat ante gratiam illam quae velle et operari in nobis operatur, neminem posse seipsum preparare ad gratiam; quoniam fides, quae prima datur per quam cetera impetrantur, gratiam Dei donum est, neque ante illam quidquam agere homo potest, quo ipsam extereatur, cum omnia etiam probitatis opera nisi ex semine veræ fidei orientur, peccata sint.

* **Interea multa suis quae tradidit heresiarches A 250 Ostentum est, quem sana fides sit vestra patet.**
(Quod cognoscis), ait, naturam quae bona facta

est,

Nullis cum vitiis in quoquam omnino creari ,

137 Nec cuiquam primi culpari noeuisse pri-
rentis ,

230 Et quoniam tales nascantur nunc quoque, qualis
ille fuit nostri generis pater ante reatum :
Posse hominem sine peccato decurrere vitam,
Si velit, et potuit nullo delinquere prius
Libertate sua. Nempe haec damnata fateris

235 Conciliis, mundique manu. Connectit et illud
Idem auctor, quod lex ita sanctos miserit olim
Cœlorum in regnum, sicut nunc gratia mittit.
Hoc quoque judicio sancto acis esse peremptum.

Objectum est aliud ipsum dixisse magistrum: B

240 Quod meritis hominum tribuatur gratia Christi,
Quantum quisque Dei donis se fecerit aptum.
Sed nimis adversum hoc fidei, nimiumque re-
pugnans

Esse videns, dixit se non ita credere, et illos
Damnari dignos quorum mens ista teneret.

245 Quo cernis, cum judicibus damnantibus ista
Consensisse reum, nec quemquam hoc posse
tueri,

Quæ tamen ipse suis rursum excoluisset libellis
Detegitur, reprobum in sensum fallendo reversus.

* **Nunc igitur, quoniam quid nostris dispi-**
cuisset

* **CAPUT IX. Hæreses Pelagiæ capita quæ, ipsis**
falentibus Semipelagianis, ab Ecclæsiâ damnata sunt.
Hominem ab omni peccati labe purum nasci. Posse
unumquemque, si velit, sine peccato ancere vitam.
Per legem Moysei salutem obtineri potuisse. Gratiam
secundum meritum dari.

227. Quod cognoscis. Turbabant et hæc voces;
ideoque parenthe:i inclusimus.

235. V. supra. v. 42 et 77.

Ibid. **Mundique manu. De sæculari imperatorum**
potestate interpretatur Galins (de lege scilicet Honi-
torum imperatoris). Nonne vero alius intelligit de ge-
nerali subscriptione, qua enjusvis ordinis homines
promiscue Pelagienses damnatae cogerebantur. Simpli-
cius erat accipere de consensu, quo conciliorum
Africæ constitutionem contra inimicos gratia Dei totus
mundus amplexus est, ut supra dicentes audivimus
Auctorem ipsum ad v. 78. Si tamen de subscriptione
intelligendus sit locus, tum audire malum Pelagienses,
qui apud August. l. iv ad Bonif. c. 8 : Episcopis sine
congregatione synodi in locis suis sedentibus subscrip-
tionem queruntur extortam, de ceteris vero ordinini-
bis altum tacent. Doct. Lov.

235. In concilio Diopolitanus.

239. Ipsu dixisse magistrum. In eadem synodo
quidem tam sequens quam præcedens articulus,
tamquam a Cœlestio assertus obicitur : sed quod
discipulus asseruerat, merito Pelagio ut magistro at-
tributum est. Ceterum ad hunc posteriorem respon-
dum Pelagius : Haec utrum Cœlestii sint, ipsi viderint
qui dicunt ea Cœlestii esse ; ego vero numquam sic te-
nui, sed anathematizo qui sic tenent. Vide Aug. lib.
de Gest. Pelag. cap. 14. Quo libro reliqua etiam, quæ

Gratia qua Christi populus sumus, hoc cohi-
betur

Limite vobissem, et formam hanc ascribitis illi,
Ut cunctos vocet illa quidem, invitetque ; nec
ullum

Præteriens, studeat communem afferre salutem

255 Omnibus, et totum peccato absolvere mundum.
Sed proprio quemque arbitrio parere vocanti,
Judicioque suo, mola se extendere mente

Ad lucem oblatam, quæ se non subtrahat ulli,
Sed cupidos recti juvet, illustretque volentes.

260 Hinc adjutoris Domini bonitate magistra,
Crescere virtutum studia, ut quod quisque pe-
tendum

139 Mandatis didicit, jugi sectetur amore.

Esse autem edictis istam communiter æquam
Libertatem animis, ut eurum explere beatum

265 Persistendo queant ; finem effectumque petitum
Dante Deo, ingeniosis qui numquam desit hone-
stis.

Sed quia non idem est cunctis vigor, et variarum
Illecebris rerum Itahiter dispersa voluntas ;
Sponte aliquos vitiis succumbere, qui potuissent

270 A lapsu revocare pedem, stabilesque manere.
 * **Jam quia summatis, ut potuit, sententia**
vestra

Decursa est : Dic unde probes quod gratia Christi

C hic de synodo ista dicuntur, videri possunt. Doct.
Lov.

247. Excotuisse libellis. Hoc illi Augustinus mul-
tis locis improprietat, ac in primis lib. de Grat.
Christi. Item de Peccat. origin. Porro, excotuisse li-
bellis, dictum est ut supra. Veribus excolui. Doct.
Lov.

* **CAPUT X. Semipelagianorum doctrina. Gratia**
omnes invitat, nec ullus est cui salutem afferre non stu-
deat ; sed proprio quisque arbitrio paret vocanti ; eos
que juvati gratia qui juvari volunt, et in quibus, adju-
vante Domino, crescunt postmodum virtutes. ita ut
nullis non adsit perseverantie facultas ; verum ex libero
arbitrio evenit, ut alter perseveret, alter non perseveret.

251. Gratia. Sapientiae in Scripturis, maximo
Prov., Sap., Eccl., etc., persona attribuitur ; quoque
de illa dicuntur promiscue de increata et creata,
pro locoru diversitate accipiuntur ab interpretibus.
Idem hic tantum de gratia monitum velim ; cetera
relinquens vario lectorum palato.

252. Vobiscum. Edit. Lugd., nobiscum ; et v. seq.
nec illum, ubi cateti, vobiscum et nec illum.

257. Judicioque sud. Puto judicium voluntatis in-
teffigi, ut vocal Julianus lib. iv contra Julian. c. 4 .
seu liberam electionem. Doct. Lov.

260. Bonitate magistra, id est, docente ; unde mox,
Mandatis didicit.... et, Esse autem edictis, etc. Ad
ditionem quod attinet, præverat illi Aeneid. xii :

.... Non arte magistra. Doct. Lov.

* **CAPUT XI. Confutat illum (Pelagianam) doctrinam,**
Dici non posse quod nemo sit cui non detur Chris
in gratia, et quem salvare non velit. Quod eorum exempla
probat qui de fidei mysteriis nihil accepereunt.

- Nullum omnino hominem de cunctis qui generantur
Prætereat, cui non regnum vitamque beatam
275 Imperitare velit? Nec enim vel tempore nostro
Omnibus in terris jam certum est insinuatum
Christi evangelium: ne dicam exordia doni
Non potuisse simul toto decurrere mundo.
Illa quidem ad cunctos ferri sunt iussa: sed uno
280 Tempore non agitur, quod tempore dicitur uno.
Dumque suis aditus Domino pandente ministris,
Crescent primiæ, fuerint omnino necesse est
Quædam terrarum partes, ubi gratia nondum
Corda hominum tenebris absolverat impietatis,
285 Et dira innumeris demersi nocte peribant,
Cum multæ accepto fulgerent lumine mentes.
• An bonitas divina quidem non destituit omnes
Velle vocare homines, sed non simul apta fuerunt
Corda, quibus possent conferri dona salutis;
290 Dum morum obssistit feritas truculenta magistris,
Difficilesque aditu transcurrit gratia gentes:
Ut quoniam lucem offerri voluisset, et ipsis

275. *Nec enim, etc.* Videsis idem argumentum, respons. ad capit. Gall. c. 4. Doct. Lov.

277. *Doni, Evangelii: sicut infra v. 289, Dona salutis.* Doct. Lov.

284. *Absolverat.* Fateor, in editis antiquioribus esse Absorpsere: sed repugnat sententia; et credendum est hic scriptum fuisse tenebris absolverat, sicut infra v. 881, *Pænaque absolvere.* Doct. Lovan. Idem jam ante ex conjectura certa indicatum a traductore. Utriusque judicio fulti, et insuper doctoris exemplo, hanc vocem textui restituere non dubitavimus.

Ibid. *Impietatis: pro infidelitate, ut non solum libri sacri, sed etiam prophana iudicia olim loquebantur. Hinc Christiani impietatis seu atheistos damnati (a paganis errantibus).* Doct. Lov.

• CAPUT XII. Respond. Semipelag. *Quibus fides non est annuntiata, eos, lumine naturæ per vitia oppresso, apertos non fuisse quibus dona salutis conferrentur.* — Consutat. *Qui hoc dicunt in duas Pelagii hereses incidere: 1º naturam humanam non esse laxam, utpote quaæ gratiam appetere, seque ad eam præparare possit; 2º Gratiam secundum merita dari.*

288. *Sed non simul.* Sic epist. ad Rusin. cap. 18. *An dicendum est, inquit, voluntati Dei humanas obssistere voluntates, et tam feros tamque intractabiles horum hominum mores, ut Evangelium ideo non audiant (hoc est, ipsis non prædicetur), quia prædicationi impia corda non pateant?* Quod effugim ibidem egregie quoque præcludit. Doct. Lovan.

290. *Magistris.* Id est, prædictoribus. Doct. Lov.

291. *Transcurrit: non pro percurrit, ut infra, 581; sed pro prætercurrit, seu præterit; agitur enim de gentibus, quas, ut dicitur infra 650:*

Gratia neglexit degentes mortis in umbra.
(Doct. Lov.)

293. *Demonstrare, etc.* Phrasis dura, nec sapiens Prosperi facilitatem. Putem omnino legendum, Se monstrare; ut periodi sensus sit, Denim omnibus lucem oblatam voluisse, ac re ipsa obtulisse, qua unum saltem Deum verum agnoscerent; atque illis sufficienter se ipsum monstrasse: at etiam oblaturum fuisse lucem Evangelii, qua cætera ad ejus cultum pertinientia noscerent, nisi prima ista luce per vitia oppressa, se altera illa indignos reddidissent. Est que plane conformis locus auctoris epist. ad Aug. post medium: *Quandoquidem, aiunt, inexcusabiles sint, qui ei ad unius veri Dei cultum potuerint instrui*

- A Demonstrare Deus; sua quemque adversa voluntas,
Arguat, et culpa obstringat, quia lumine primo
295 Per vitia oppresso, sit facta indigua secundo?
141 Quod si firmatur, nequidquam plectimus illos,
Qui nullum innatum vitium nascentibus aiunt,
Incolumique omnes cum libertate creari:
Gratia quos Christi meritorum examine justo
300 Eligat, et dignos vita vocet, accipiatque.
Namque utrumque simul sapitis, qui dicitis,
Omnes
Omnibus oblatum potuisse apprendere munus,
Naturæ quoniam non sit detracta facultas,
Nec sine justitia pereant qui mentis honorem
B 303 Sordibus obruerint vitiorum, ut lumen ab alto Emissum indigna nollet requiescere sede.
Sic, quod nascendo est unum, distare volendo;
Ut meritum ad paucos, naturaque spectet ad omnes.
• Sed tamen hæc aliqua si vis ratione tueri,

intelligentia naturali, et Evangelium ideo non audierint, quia nec fuerint recepturi. Doct. Lov.

294. *Lumine primo: nempe intelligentia naturali, ista de qua loco citato; v. seq. vero secundo, id est, Evangelio, ut ibidem. Doct. Lovan.*

297. *Innatum, potius quam illatum, ut alii; tum quod infra, v. 826, similiiter legatur, nunc talem innasci, etc.; tum quod illa hic innatum nascentibus sibi concinnitate quadam congruani.* Doct. Lovan. Hoc in margine notarunt edit. anteriores et emendaverunt jam translator eruditissimus.

301. *Utrumque simul sapitis, cum Pelagianis: videlicet et quod homines cum incolumi, et primigenia ista libertate nascantur, et quod gratia vocet eos quos meritorum examine justo invenit vocatione dignos.* Primum nempe sapiunt asseruntque duobus versibus proximis, alterum vero cæteris sequentibus. Quod ut clarius videatur, juvabit eodem versus per se satis obscuros, brevi paraphrasi elucidare. Itaque.

Ibid. *Omnes omnibus oblatum.* Id est, omnes nationes et homines sui arbitrii merito potuisse efficere ut sibi Evangelium annuntiaretur: nimur non admittendo obstantem cordis duritiem, morumque feritatem (quandoquidem integrum ad libertatem non amisissent). Adeo ut qui auditione Evangelii frustrati sunt, eam præcise ob causam illa sint frustrati, quia dignum Evangelio locum in se suis propriis meritis non prepararunt. Atque ita fieri ut qui nativa arbitrii libertate sunt æquales, dispari ejusdem usu inæquales efficiantur: sitque meritum paucorum, licet naturalis merendi facultas sit omnium. Doct. Lovan.

D 302. *Apprendere, pro assequi (ut etiam v. 845), est inclinans Latinitatis vocabulum, tandem etiam vernacula usurpari coptum pro addiscere.* Obiter autem notari potest quomodo hunc infinitivum Author pharsi sibi familiari continuo mutet in subjективum, cum post versum interpositum pergat: *Nec sine justitia pereant, etc., pro, perire.* Doct. Lov.

• CAPUT XIII. Ostendit non talem esse in Deo salvandi omnes voluntatem qualem illi solebant. *Eo quod non omnes re ipsa salventur, aut ad fidem veniant, et si quidquid vult Deus haud dubie impleuratur.* — Respond. Semipelag. *Deus omnes vult salvare, neque tam omnes salvantur, quia hoc libero arbitrio alii volunt, alii nolunt.* — Consutat. *Indignissimum est voluntatem hominis impedire ne fiat quod vult Omnipotens.*

- 310** Et credit tam stulta cupis, jam pande quid hoc sit, A
Quod bonus omnipotensque Deus, non omnia
subdit
Corda sibi, pariterque omnes jubet esse fideles ?
Nam si nemo usquam est quem non velit esse
redemptum :
Haud dubie impletur quidquid volt summa po-
testas.
- 315** Non omnes autem salvantur, magnaqua pars est
Quæ sedet in tenebris mortis, nec vivificatur.
An varii motus animorum talia gigunt,
Libertasque facit causam non omnibus unam ?
Ergo hominis valida arbitrio divina voluntas,
- 320** Aut etiam invalida est, operis cui finis in illo est.
Quem frustra juvisse velit, nisi præferat ille
Affectum cuius comitetur gratia curam.
• At si, dimota certandi nube, serenis
Quæ sunt vera oculis mecum intueare modestæ,
- 325** Et vetera exemplis manifestis plena videbis
Sæcula, et in nostro cognosces tempore multa
Quæ doceant virtute Dei conversa malorum
Corda, quibus recti nihil umquam insederat, et
quæ
Nullum justitiae signum sensumve gerebant.
- 530** **143** Namque ut nunc sævas gentes et barbara
regna,
Ignoti prius aut spreti nova gratia Christi

320. *Operis finis.* Id est, successus. Doct. Lovan. Ibid. In illo est, nempe arbitrio, ut prima fronte apparet. Sed quæ sequuntur v. sequenti, quem et ille, indicant omnia simul esse relativa hominis v. præced. Doct. Lovan.

321 et seq. *Præferat affectum cuius, etc.*; eo sen-
su quo quis faciem aut signum preferre dicitur. Quod C notatum oportuit ob vocis et phrasis ambiguitatem. Doct. Lovan.

CAPUT XIV. Ostendit gratia et virtute Dei omni tempore conversa esse pessima corda, quibus nihil rectæ voluntatis umquam insederat. Gratiam non operari docendo solum, hortando, suadendo; sed efficaciter mentem immutando, et volentes ex nolentibus faciendo virtute omnipotenti. Quod præstare non potest nec lex, nec verbi divini præcones, nec natura sibi ipsi dimissa. Gratiam efficere ut fides radicem agat in cordibus hominum, ut germinet, ut crescat, ut maturescat, ut conservetur ac perseveret usque in finem.

338. *Virtute creandi.* Id est, eadem virtute et potentia nunc reformans, qua olim formavit: hinc enim mox illud: Quod fecit, reficit. Doct. Lovan.

340. *Præstata.* Doct. Lov. legi mavult, Prostrata, et si editiones omnes legant Præstata sibi; id est, sibi dimissa, inquiunt; nec etiam careret elegantiæ a conjugatis, ut vocant, Non præstata sibi præstat natura. Tamen legendum prostrata putat, tum quod prostrata natura etiam infra repetatur v. 889:

Sed prostrata semel quanto natura profundo, etc.; tum quod v. 398 et seq. in eamdem sententiam le-
gatur:

Nemo alii dat, nemo sibi; non littera legis
Nec naturalis sapientia.

(en quod dicit *natura*; sic autem prosequitur:)
quæ semel acta.

In præcepis, etc.,

quod idem est sane ac prostrata.

346. *Adolet.* Sic etiam ad Capit. Gall. sent. 6 :

- Attrahit, et terra templum sibi condit in omni :
Sic prius immites populos urbesque rebelles,
Vincente obstantes animos pietate, subegit.
- 335** Non hoc consilio tantum hortatuque benigno
Suadens atque docens, quasi normam Legis ha-
beret
Gratia ; sed mutans intus mentem, atque re-
formans,
Vasque novum ex fracto singens, virtute creandi.
Non istud monitus Legis, non verba prophetæ,
- 340** Non præstata sibi præstat natura ; sed unus
Quod fecit, reficit. Percurrat Apostolus orbem;
Prædicet, hortetur, plantet, riget, increpet, in-
stet,
Quaque viam verbo reserata invenerit, intret :
Ut tamen his studiis auditor promoveatur,
- 345** Non doctor, neque discipulus, sed gratia sola
Efficit, inque graves adolet plantaria fructus.
Hæc semen fidei radicem affigere menti,
Eque sinu cordis validum jubet edere germen.
Hæc maturandam segetem servatque sovetque ;
- 350** Ne lolium et tribus, et vanæ dominantur avenæ :
Ne ventus frangat, torrens trahat, æstus adurat :
Neu cum se nimium læta et præfortis in altum
Extulerit, turpi procumbat strata ruina.
• Et nos ista, inquis, sentimus de bonitate
355 Ac virtute Dei : quæ ni foveatque regatque

Arbitrium hominis (libertatem) gratia Dei non abolet, sed adolet.

P. Ramus in illud Pharmaceut. : *Verbenasque adole pingues. Adole, inquit, proprie est Auge, et hic cal euphemiasmon, pro Incende dicitur.* Noster igitur inquisitius quidem fortassis, sed tamen proprie hanc vocem posuit. Doct. Lov.

347. *Radicem affigere menti.* Dixerat Virgilius Georg. 2 : *Radicem affigere terræ.* Quin totus hic pene paragraphus e Georgicis expressus est. Doct. Lovan.

350. *Ne lolium, etc.* Ramus in similem Virgilii versum Eclog. 5,

Infelix lolium, et steriles dominantur avenæ.

Lolium, ait, Græcis est zisanion, Francis yræu :
Versus idem repetitur Georg. 1 :

*Lappæque, tribulique, interque nitentia culta,
Infelix lolium, etc.*

Officit oculis, quod Ovidius, i Fast. testatur :

Et careant lolis oculos vitiantibus agri.

Tum ita pergit de avenis eodem versu : *Avena primum
frumentum vitium est, ait Plinius l. xviii, c. 17. Sterilis
porro dicitur ad differentiam salivæ : vana pro eodem
dicitur, Georg. i :*

Exspectata seges vanis illuat avenis. Doct. Lovan.

• CAPUT XV. Semipelagianorum facta Ecclesiæ do-
gmatum approbatio. Fatentur hominem per se nec ju-
stitiam nec salutem consequi posse aut perseverare ; sed
contendunt vocanti et hortanti Deo assentiri propria
arbitrii libertate, cujus ille conatum sequatur et per-
ficiat.

354. *Inquis, potius quam inquit, ut vulgati, cum
aliquot his capilibus perpetua sit hominis Semipelagi-
ani allocutio.* Doct. Lovan.

355. *Quæ ni, etc.* Idem fatetur Collator lib. contra Collatorem cap. 3 et 4, quod quidem suis inter-
dum motibus homo ad virtutum appetitus possit exten-

- Quos vocat, et tuos peccato præstat ab omni ; **A** 375 Non quæ servabit quemquam prudentia, nec se perficiet solis naturæ viribus ullus.
Sed quia jam in nobis es velle et nolle creatum est,
360 Arbitriique sui quo vult intendere motus **145** Libertas accita potest, patuitque per aurem
Judicis cordis, quo mundum proposuisset
Consilie servare Deus : mens exulta longum Executat somnum ; seque illi subdat et aptet,
365 Qui cupidam ei fidam promissa in gaudia ducat.
• Iluc est nobiscum quod te sentire fereras ?
Haec sincera fides ? Haec Christi gratia tecum est ?
Cujus opus, fixo distinctum limite, totum Extra hominem statuis clausa penitus fore **B** inerat :
370 Vixque Deum sensus carnis permittis adire, Per quos sumpta foris animus dijudicet intus, Seque ferat quoquo librata examina pondus Presserit arbitrii : veluti cum voce loquentis, Aut rerum actarum specie, quas vidimus, aut quas

di, semper vero a Domino indigeat adjuvari : et bonarum voluntatum principia, nisi a Deo dirigantur, ad consummationem vitulum pervenire non possint : quod postquam quidem hic ita effertur.

....Nec se

Perficiet solis naturæ viribus ullus. Doct. Lovan.

361. Accita. Id est, provocata, improprie procul dubio. Gallus satis apposite in prosa : *Lorsqu'on lui a proposé quelque chose.* Doct. Lovan.

363. Consilio. Gallus de magno consilio miraque reconnita redemptionis nostræ intelligere videtur. Hinc satis quidem magnifice :

Lorsqu'on lui a fait ouïr ces moyens ineffables, dont un Dieu daigne user pour sauver les coupables.

Dubitem tamen, an non sensus germanus sit : *Quo mundum proposuisset, etc.*; id est, quid ad salutem Deus a nobis velit. Porro proposuisset phrasis *Auctoris positum est pro proposuerit, ut supra, v. 249, displicuisset*; et v. 292, voluisse. Doct. Lov.

365. Cupidam et fidam. Respici videtur ad duo illa que Massilienses præviae ad gratiam requirebant; nempe desiderium sanctitatis et fidei : vel ad desiderium tantum, sed constans illud et continuum, cui iidem et gratiam et perseverantiam acceptam referabant. Doct. Lov.

Ibid. In Gaudia. Gallus, præmia : sed vulgatum nostramque lectionem probat, primo quod si præmia legendum foret, tuus apius ad præmia dictum fuissest; deinde, et præcipue, quod respici videatur ad locum Evangeli, *Intra in gaudium Domini tui* : unde etiam quod in textu præcedit, ubi servus fidelis appellatur, puto hic expressum per illud Fidam. Doct. Lov.

CAPUT XVI. Confutantur. Dogmate isto everti veram Christi gratiam, quia foris extra animum hominis constituantur, quasi cordis janua pulsa tantum, non aperiat. Itaque hoc pacto gratiam proprie non agere, sed liberum arbitrium : veluti cum quis auditus vel lectis que placent aut displicant, varie commonetur animi affectus, non his quæ audit vel legit ascribi debet, sed libero ejus arbitrio quod seipsum pro suo nutu huc illuc torquet et flectit. Contra vero gratia flectit voluntatem quo vult omnipotissima virtute; nec ullum eam remoratur obstaculum. Non ministrum qui

- Legimus, exoritur secreta cordis in aula, / Nunc amor, aut olim, nunc spes, metus, ira, dolorque :
Nec tamen hos motus scriptor, narrator, et auctor
Insevere animo (quamvis forte hoc quoque vellent);
Sed de perceptis mens judex sponte movetur,
380 Et pro more suo, quantum se exercuit istis, Transit in effectum quem consumaverit ex se, Illa volendo sequens, istis nolendo resistens.
At vero Omnipotens hominem cum gratia salvat,
Ipsa suum consummat opus ; cui tempus agendi
385 Semper adest quæ gesta velit : non moribus illi fit mora, non causis anceps suspenditur ullis. Nec quod sola potest, cura officioque ministri Exsequitur, famulisve vicem committit agendi.
147 Qui quamvis multa admovereant mandata vocantis ;
390 Pulsant, non intrant animas. Deus ergo sepultos Suscitat, et solvit peccati compede vincitos. Ille obscuratus dat cordibus intellectum ;

prædicando extrinsecus plantat aut rigat, aliquid esse, sed Deum qui dat intus incrementum. Admissibilis gratia effectus in mentibus humanis. Bene volenti effectum quo ad Deum cor accedit, nec hominem homini, nec ullum sibi, neque per naturalem sapientiam dare posse. Optime moratorum inter eos qui naturali demum sapientia pollent virtutes false.

368. Fixo distinctum limite. Sic supra, v. 251 et seq. . . . . hoc cohibetur. Limite roboscum.

369. Clausa fore, seu janua ; non clausæ, ut alii. Doct. Lov.

370. Sensus carnis. Propter illud v. 361....Patuitque per aurem.

374. Specie, alias species ; ut ille sit rectus verbi exoritur ; sed cum sequatur mox alijs, nempe, amor, odiu, etc., necesse est ut hic sit obliquus, perinde ut voce loquentis. Doct. Lovan.

377. Auctor. Jam ex conjectura, Gallo meo consentiente, substitueram actor, ut sic tria hæc, scriptor, narrator, et actor, convenienter cum tribus illis superioribus, voce loquentis, rerum actarum specie quæ vidimus, et quæ legimus ; cum lucem atulit Sallustii locus, ostendens auctorem etiam pro actore ponи posse, adeoque nihil hic in vulgaris immunitandum esse ; sic enim ille paulo post iniunxit Catilin. distinguit rerum scriptorem et auctorem, ut auctorem dicas qui eas agit. Doct. Lovan.

379. Perceptus Doct. Lovan. restituisse se dirit ex editis antiquioribus, Præceptis, cum recentiores haberent, perceptio, sic sutein intelligi voluit, ut Aeneid. vi :

Omnia præcepit atque animo mecum ante peregi.

Nos autem consultis antiquioribus editis, Engd. Lovan. et Duac., legimus uniformiter perceptio. Sola editione Coloniensi et posteriori Lugdunensi habente præceptis. Ideo non mutavimus.

380. Pro more suo. Id est, pro quibus est moribus ac ingenio. Ita Sallustius in Jugurtha : *Sibi quisque pro moribus consulunt, alii fugere, alii armæ capere.* Doct. Lov.

385. Non moribus contra illud v. 290 : *Hum MORUM obsistit seritas.* Doct. Lov.

389. Admoveant, quasi ad pulsandum ac intrandum, ut sequitur. Non igitur admoneant, ut aliqui. Doct. Lov.

- Ille ex iustis justos facit, indit amorem A
 Quo redametur amans, et amor quem conserit
 ipse est.
- 395 Hunc itaque affectum, quo sumunt mortua
 vitam,
 Quo tenebre flunt lumen, quo immunda nite-
 scunt,
 Quo stulti sapere incipiunt, ægrique valescunt,
 Nemo alii dat, nemo sibi, non littera Legis,
 Nec naturalis sapientia, quæ semel acta
- 400 In præceps, labi novit, consurgere nescit.
 Et licet eximias studeat poltere per artes.
 Ingeniumque bonum generosis moribus ornat;
 Cæca tamen finem ad mortis per devia currit,
 Nec vita æternæ veros acquirere fructus
- 405 De falsa virtute potest, vanamque decoris B
 Occidui speciem, mortali perdit in ævo.
 Omne etenim probitatis opus, nisi semine vera
 Exoritur fidei, peccatum est, inque reatum
 Vertitur, et sterilis cumulat sibi gloria pœnam.
- 410 Usq[ue] adeo donum est quod credimus, et
 data gratis
 Gratia, non merita ditat mercede vocatus:
 Nec justorum operum discernit facta; sed omnes
 Sola ex immundis mundos facil, utque legem tem
 Lectus amet, non hoc studio, sed munere
 sumit.
- 415 Nam si spectatrix meritorum est gratia, et illis
 Se tribuit, quorum est animus purgator, et quos
 Per libertatem arbitrii sibi repperit aptos,
 Insontes tantum, justosque assumere solos
 Debuit, et veri cupidos, ac recta volentes.
- 420 Perversos autem, et scelerum assuetudine turpes
401. Et licet eximias, etc. Sic contra Collat. c. 10: Etiam si excellentissimis artibus, et cunctis mortalium pollet disciplinis, justificari ex se non potest: quia bonus suis male uitur, in quibus sine cultu veri Dei impietatis immunditiaeque convincitur, et unde se defendi existimat, accusatur. Doct. Lov.
405. Decoris occidui: eadem phrasa qua epist. ad Demetriadem c. 4, dicitur honores occiduosi; id est, qui cito transeunt occiduntque. In pluribus editis (Lugd., Lov., Duac. et Colon.) pro vanamque decoris, legitur *unamque*, sed *vicio fortasse typographi* (quod ante emendaverat Gallicus translator). Saltem lectio nostra dubia esse non potest, ita prorsus poscente sententia. Doct. Lovan.
408. Peccatum est. Locutio est apostolica, Rom. xiv, 23: Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. De qua console interpretes. Eam interim emolli videtur hic noster, cum addit:
- Ibid. Inque reatum vertitur, et sterilis, etc. Per quod fortassis insinuat, non ipsum per se opus quod non ex fide sit, peccatum esse oportere, ut quod sæpe sit moraliter (sic scholæ loquuntur) seu ex officio bonum; sed reatum demum accedere, ubi de illo homo aliter quam in Domino gloriatur: uti facile infideles de bonis gloriatur sis. Saltem non sensit Prosper, neque sentire potuit, omnia opera infidelium, in rigore quo hodie theologia loquitur, esse peccata. Doct. Lov. Legi potest S. Aug. lib. iv, contra Julian. cap. 3, append. part. II, pag. 257, et alibi.
- CAPUT XVII. Fides donum est prorsus gratuitum. Neque est ex merito, cum ex illa sit omne meritum.
413. Legem tem lectus: pro, eligentem electus; id est, Deum homo. Doct. Lov.
- A Deturbare procul, lucemque negare tenebris.
 Atqui Salvator mundi non præmia justis
 Solvere, nec sanis venit conferre medelam:
 Sed quod dispersum exciderat, fractum aliquo
 jacebat,
- 425 149 Quærere, et inventum reparare, ac red-
 dere curæ.
 • DENIQUE ne quisquam ex morum splendore
 putetur
 Censeri, aut fidei merito ad bona summa vo-
 cari,
 Ceu non divino sit munere mentibus ipsa
 Inspirata fides; recole innumerabile vulnus
- 430 Retro senum et juvenum, qui cæsa turpiter
 usi
 Libertate animi, per cultus dæmoniorum,
 Per magicas artes, per amorem rapta tenendi,
 Per stupra, per cædes vitam duxere nefandam:
 Et tamen incumbente obitu, jam limite in ipso
- 435 Extremi flatus, miserantem nocte remota
 Cognovere Deum; purgatorisque lavacri
 Munere, nulla mali linquentis signa prioris,
 Exempti mundo mutarum tartara cœlo.
 Quæ merita hic numeras? Si præcedentia cer-
 nas,
- 440 Impia; si quæris post addita, nulla fuerunt.
 • Si vero merito ascribis, voluisse renasci:
 Nempe utero fidei parta est tam recta voluntas.
 Porro fidem quis dat, nisi gratia? sic bene velle
 Gratia dat tribuendo fidem quæ credita poscat,
- C 445 Quæque voluntatis meritum creet, ipsaque solo
 Nascatur spirante Deo, mentemque reformans,
 De cinere algenti sopitum suscitet ignem.
444. Non hoc studio. Id est, non labore et merito, sed dono gratuito accipit. Doct. Lov.
418. Soles. Gallus, solum (Editi omnes, solos): verum in medio versus, tandem, et in fine solum displicet. Doct. Lov.
424. Fractum aque jacebat. Quidni, inquires, scripsit *Fractumque?* Sed libuit fortassis imitari Horatium lib. I epist. ad Quint. : Renuit, negat aque *Sabellus*. Doct. Lovan.
- CAPUT XVIII. Idem ex eo confirmat quod multis antea flagitosissimos, etiam instantे obitu susceptus baptismus ad cœlum miserit.
434. Limite in ipso. Consiunt aliqui legendum Limine in ipso; seu quod sic legatur infra, v. 812, seu quod tuum Virgilius, in Pharmæ. et Æneid. x, tum Lucretius, lib. vi, sic habeant. Censo tamen retinendam hanc lectionem, cui correspondet illud in epist. ad Rustic. cap. 17. In ipso exhalandi spiritus fine. Doct. Lov.
- D 435 et seq. Miserautem cognovere; q. d. : Ideo cognovere, quia miserantem. Doct. Lov.
439. Cernas. Ita editi omnes. At Doct. Lov. substituit cernis, dicens magis rhythmice legi cernas, sed ideo male.
- CAPUT XIX. Unum huc in ejusmodi hominibus merito ascribi posse, quod baptismum desiderarint; sed hoc desiderium ex fide, fidem vero non nisi ex gratia ortum ducere. Fidem, quæ radix est omnium meritorum, ex merito esse non possit: quod ab illa non fit non bene sit. Gratiam funditus everit qui existimat, vel meritum ultum ante fidem esse posse in falsis virtutibus infidelium; vel fidem ex libertate volendi erum ducere, non ex mero Dei dono.

- Ergo voluntatis genitrix, operumque creatrix A
Non est ex merito: quoniam quod non sit ab illa,
450 Non bene sit: quem non recto via limite ducit;
Quanto plus graditur, tanto longinquis errat.
Sive igitur meritum, credens existere posse
Ante fidem, donas virtutibus impietatis;
Sive illam vis esse tuam, non munere dantis
455 Sumptam, sed genitam de libertate volendi;
Nullam habet in vobis salvatrix gratia sedem,
Inflato exclusa arbitrio, quod fronte superba
Erigitis, spatio ut gravius majore ruatis.
* DIVINORUM operum quod ponitis in redi-
mendis
460 Principium? Mandata Dei facere ante lavacrum,
Nosse et amare Deum, promissis credere Christi,
151 Quærere, pulsare, et petere, proprium B
omnibus esse
Asseritis, qui se studeant aptare vocanti.
Anne ab aquis divina manus renovare receptos
465 Incipit, et vitæ causa est sua cuique voluntas;
Ut merces operum sit gratia judiciumque
De pretio, quo quod donum perhibetur ematur?
An vero auxilium verbo Deus inchoat, et se
Voce ministrorum mundo declarat in omni:
470 Ut pulsante aures sermone illecta voluntas,
Judicio præcurrat opem, nec gratia jam sit
Gratia; quæ legis fungens vice, jure monentis

448. *Voluntatis genitrix, operumque creatrix.* Tametsi epistola ad Rulinum c. 2 bonorum creatrix vocetur gratia, tamen quod hic dicitur ad fidem est referendum, de qua mox ante: *Quæque voluntatis meritum creet.* Item lib. i de Vocab. Gent. c. 23: *Fides, quæ bonæ voluntatis et justæ actionis est genitrix, quo ipsa fonte nascatur,* etc. Doct. Lov.

450. *Recto via limite.* Legerat Georg. ii: *Secto via limite.* Adagii formam habet sententia; quam ideo suo charactere distinximus. Doct. Lov.

453. *Virtutibus impietatis.* Id est, infidelitatis (ut supra v. 284), seu paratis ante ipsam fidem. Doct. Lov.

* CAPUT XX. Errorum istorum patronos nullum aliud Deo assignare principium reparationis humanæ, quam quod per Legem et prædicatores humanæ insinuet voluntatis, que facere eam oporteat. Verum ex hac sententia, voluntas gratium præcurrat, et quæ gratia instar jamulæ, nec gratia sed legis vice fungitur, jubendo tunc, non donando quod jubet. Quantum hæc doctrina Pelagianam hæresim corroborat. Docendo initium salutis seu voluntatem credendi esse ex naturali arbitrii libertate. Gratiam vero nihil aliud esse, quam legem et doctrinam. Ex illa sequi liberum arbitrium peccato lœsum non fuisse.

459. *Divinorum, etc.* Ex abrupto aliud arripit medium, quod illi non insolens. Doct. Lov.

461. *Promissis credere Christi: pro sperare;* sicut nosse Deum pro credere; nam hoc versus tres virtutes theologicæ exprimuntur. Doct. Lovan.

462. *Proprium omnibus esse,* ita ut illa per se possint. Volebant namque Massilienses, *Ad conditionem uniuscujusque hominis pertinere, ut per discretionem boni et mali ad cognitionem Dei, et ad obedientiam mandatorum ejus, possit suam dirigere voluntatem, atque ad hanc gratiam quæ in Christo renascimur pervenire, per naturalem scilicet facultatem pelendo, quærendo, pulsando.* Epist. Auctoris ad Aug. paulo post medium. Doct. Lov.

464. *Aquis, Baptismi.* Tunc autem demum incipere gratiam indicant Massilienses verbis jam cita-

- Solum agat, atque agro cum plantatore ministrat,
Terraque seminibus det, non Deus, incrementum;
475 *Ubere ceu gleba subsistat, et arte colentis*
Exoritura seges; neque quidquam cordis in arvo
Præsulcet divina manus, quo temperet æquor
Edomitum, faciatque satis gaudere novales?
Talibus assumptis inimico ex dogmate, nonne
480 *Perspicuum est quantum damnatos confoveatis?*
Dum cuique, ad veræ capienda exordia vita,
Naturam affectum fidei conferre docetis;
Dumque aliud non est vobiscum gratia quam
Lex,
Quamque propheta monens, et quam doctrina
ministri.
485 *Scilicet ut tale arbitrium generaliter insit*
Semine damnato genitus in corpore mortis,
Quale habuit nondum peccati lege subactus
Primus homo; et nullum in prolem de vulnera
vulnus
Transierit, nisi corpoream per conditionem:
490 *Quæ sic exterius respondeat, ut nihil intus*
Imminuat, teneatque suum substantia mentis
Splendorem; et nulla pœnali nocte prematur.
* ADDITE quod superest, tumidi, ruituraque
vani

tis: *Gratiam qua in Christo renascimur.* Doct. Lov.

467. *Donum perhibetur:* nempe in Scripturis, præsulcet in Epistolis apostolicis Rom. v et Ephes. iii, etc. Doct. Lov.

471. *Judicio.* En manifesto *Judicium voluntatis.* Doct. Lov.

Ibid. *Nec gratia jam sit gratia.* Non ea ratione, quia non sit gratuita, ut Rom. xi, item epist. Auct. ad Ruln. c. 2; sed quia (ut sequitur): *Jure monentis solum agat; quod non est gratia, sed Legis.*

475. *Ubere glebae.* Est Virgilii, versu illo iterum repetito Æneid. i et iii :

Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae.

Ut mirer etiam Gallum cum vulgatis legisse gleba. Columella tamen etiam ubori gleba dixit. Doct. Lov. — Edit. Lugd. habet ubere seu glebae. Colon., ubere seu gleba. Lovan. et Duac., ubere ceu gleba.

477. *Præsulcet.* Notum est sulcare pro arare a poetis poni: tunc collige quid præsulcare. Doct. Lov.

Ibid. *Temperet æquor.* Sumptum ex Æneid. i, translatumque a re marina ad rusticam, ipso præsume Virgilio, cui et campi planities nondum arato subacti æquor dicitur, recens autem subacti, *novalis, aut novale.* Doct. Lov.

478. *Satis.* Ut Virg. eclog. 3: *Dulce satis humor.* Doct. Lov.

486. *Corpore mortis.* Phrasis apostolica, Rom. vii, 24, pro corpore morti obnoxio, nec tam morti corporali quam morti concupiscentiae et legis membrorum. Doct. Lov.

490. *Respondeat.* Id est, appareat seu conspicua sit, ut infra, v. 622: *Nulla tibi arbitrii respondent signa.* Virgilium etiam respondere pro provenire posuit Georg. 2 :

Sed truncis oleæ melius propagine vites
Respondent.

Quod an huic loco lucem afferre possit lector dispi-
ciat. Doct. Lov.

- 153** Congerite, et causis causas aptate sequentes.
495 Et quia nil primæ perit virtutis apud vos,
 Dicite ab illæsis animis procedere veram
 Justitiam, regno dignam, coeloque locandam :
 Ut frustra Christus sit mortuus. Edite multos
 Arte et sponte sua sanctos ab origine mundi,
500 Absque Deo placuisse Deo : decretaque Legis
 Tunc data, cum pejor mos et corruptior ætas
 Terrore instanti et formidine mortis egeret.
 Dicite plecientes apices, mortisque ministros
 Hoc explesse operis quod gratia vivificatrix.
505 Nunc agite, et quoniam fuerit sine lege
 voluntas
 Libera, quam scripti munibat pagina cordis;
 Sic vitam æternam acquiri potuisse, vacante
 B Hac ope quæ legem supereminet, ut sine lege
 Ex naturali potuit virtute capessi :
510 Nunc autem studiis vergentibus in mala multa,
 Crevisse auxilium ; non quo cessante, salutem
 Non caperet per difficiles natura labores;
 Sed quo conatus operum affectusque juvante,
 Propositam citius ferret mens libera palmam.
515 Dicite, cum infantes renovantur, non renovari
 Insones animas, et sola carne renasci

* CAPUT XXI. Et quidquid præterea docebat Pelagius, cuiusmodi est. Hominem propria justitia salutem consequi et calumneri posse. Multos propriæ virtute ab origine mundi Deo placuisse sine Dei gratia. Datam suisse legem cum corruptiores essent hominum mores, ut eos solo terrore proposito converteret. Et per eam præstatum, quod præstatur p r gratiam. Invalescentibus viatis Legi gratiam, superaditam, non quasi sine ea salutem natura consequi non posset; sed ut facilius possit. Infantes insones esse, et corpore, non animo, per baptismum ablui.

494. Causis causas aptate, etc. Si ita scripsit Noster, et non potius, ac ansis ansas (quod obiter indicasse sufficiat), tum satis apposite reddidit Gallus :

Joignez à ces erreurs l'erreur qui les produit,
 La cause à ses effets, et le tronc à son fruit. Doct. Lov.

498. Ut frustra. Concinnior lectio quæm quæ habet et frustra; de qua Doct. Lovan. Sic malo cum vulgatis quam cum Gallo, ut frustra. Nec eum etiam sequor in versione soluta hæc conjungentem cum sequentibus, quasi legisset : ut frustra Christus sit mortuus, edite, etc. Doct. Lov.

Attamen ex interpolatione patet ipsum ad anteriuora retulisse in versibus tam Latinis quam Gallicis; excepto quod pro particula et posuerit ut in Latinis.

503. Plecientes apices mortisque, etc. Sic vocal litteram Legis ex II Cor. iii, 6, ubi eadem occidere dicitur, et ministratio mortis appellatur. Doct. Lov.

507. Repetendum hic fuerat dicere, aut edite, sed ellipsis conveniebat impetu quo hæc expostulatio ferebatur. Doct. Lov.

Ibid. Vacante ope quæ, etc. Id est, sine auxilio gratiae. Est doctrina Pelagianorum apud Aug. lib. vi cont. Julian. c. 24, et aliis locis.

517. Illis. Doct. Lov. scribit ullis. Gallus (ait) illis; sed virio, puto, operariorum, cum in versione nobis et vulgatis consonet. Doct. Lov. De versione ultraque concedimus. Vulgati vero codices quos ante oculos habuimus, Ludg., Lov., Duac. et Colon. habent illis; nec antiquiores his legi credimus.

520. Auctoris conditionem. Id est, Dei creationem Doct. Lov.

- Exterius lotos, non existentibus illis
 Interius maculis : quoniam licet edere rectæ
 Signa voluntatis nequeant, tamen hoc magis
 omni
520 Sorde vacent, super auctoris quod conditio-
 nem
 De proprio nihil addiderint quod scons aboleret.
 * Hæc si non vestris spirant de cordibus, et
 vos
 Non cum damnatis eadem ratis extulit alto
 Mergendos pelago, submittite vela tumoris,
525 Nobiscumque humiles placido consistite portu.
 Edite constanter naturæ vulnera victæ,
 Exutam virtute animam, cæcataque cordis
155 Lumina, et in pœnam propriam jaculis
 superatis
 Armatum arbitrium, numquam consurgere
 posse,
530 Inque novos lapsus semper nitendo revolvi :
 Cui sua sit laqueus sapientia, morsque sub-
 actum
 Detineat, nisi vera salus ex munere Christi
 Adsit, et oppressam dignetur gratia mentem.
 * An vestrum sublimem animum pudet ista
 fateri,

* CAPUT XXII. Si hæc dogmata Pelagiana tueri non audeant Semipelagi, suos etiam errores abjicere debere, et fateri, naturam ita vulneratam, ut numquam per liberum arbitrium consurgere possit ad faciendum justitiam, sed nitendo etiam bene agere, in novos lapsus semper revolvatur.

524. Pelago. Simil alluditur ad Pelagii nomen (quo Iusu nec Augustinum quidem indelectatum videmus) ac insistunt eleganti metaphoræ a navigantibus sumptu.

526. Constantier; q. d. : In fatendis naturæ vulneribus vobis ipsis constate; nec cum peccatum originalis admittitis, inficiari velitis vulnera difficultatis et ignorantiae, ut Aug. vocal, quæ istud necessario consequuntur. Doct. Lovan.

528. Jaculia superatis. Qui versibus et prosa carmen hoc reddidit ascriperat jaculis superantis, ex conjectura ad marginem edit. Ludg., Lov., Duac. et Colon. apposita. Doct. Lov. probe legi defendit superatis : neque opus suisque querere superantis, numerum diaboli, ut quidam e vulgatis, ipseque adeo Gallus. Mali omnis olim habebatur armis jam semel devictis pugnare : hinc apud Tacitum Ilistor. lib. ii : Cæcina ille temeritatem VICTA ARMA tractantium incusans. Quid ergo si Noster ex hoc loco jacula superata petierit? Certe ex eodem historicorum principe plura alia petit, atque illud imprimis, quod supra ad initium operis citavimus, ubi Britanniam secretum Oceani appellavit. Quod autem in pœnam propriam arbitrium jaculis istis superatis armatum dicitur, fortassis lumen accipiet e Rami apophlegmate ad illud Virg. Ecloga 9 : Nunc vici tristes... Sic, sit, Bremius Sulpitio aurum appendenti, et roganit cur ensem una cum baltheo exustum lancibus apponaret; Quid enim aliud (inquit) nisi dolor vicit? In pœnam igitur : id est, dolorem proprium, dum arma sua vicit non nisi dolori sunt, ubi conspectui offeruntur. Doct. Lov.

* CAPUT XXIII. Eos, si hæc confiteri recusent, Pelagianis pacem negare non posse, quibuscum re vera consentiant. Verbis enim solis discrepare, dum coguntur dicere, peccato Adæ corpus nostrum morti obnoxium factum esse, non autem animam peccato vitia-

535 Ne sub tam multis morbis sit vilior æger? A
Cum nihil ex omni majorum dote supersit.
Quo medici mereatur opem, et mercede vale-
scat.

Ergo in castra gradum revocate hostilia, et illis
Addite vos, quorum ingenio et fallacibus armis

540 Luditis, ejusdem vibrantes spicula linguae.
Exsultate bonis naturæ, et mentis honorem
Omnibus a sæculis illæsum stare docete.
Neu vos in totum retegatis dogmate nudo,
Corpoere tantum decurrere tramite poenam

545 Peccati perhibete, animi nihil inninuentem.
Vulnere transfixos absolvite criminis, et ipsam
Justitiam accusate Dei, transire sinentis
Supplicium, quo non vultis transire reatum.

* Sed non injustus Deus est: manifestaque B
Pauli

550 Vox docet, uno omnes homines cecidisse
ruente;

*tam. Quod est in justitiam Deo ascribere, et homines
prosras absolvere.*

537. Mercede valescat. Id est, pretio curetur; non
gratis, ut solent qui quod solvant non habent. Doct.
Lov.

542. Illæsum. Ita sæpius lego hoc ipso in opere:
at illapsum, ut alii (Ludg., Lov., Duac. et Colon.),
quasi non lapsum, nescio ubi legatur uspiciam Doct.
Lov. Illæsum jani notarunt in margine veteres editiones,
textui inseruit translator Gallicus et Doct.
Lov.

544. Pœnam peccati: puta corporalem, ut sunt
morbis, ipsaque adeo mors. Agitur de poena quæ ani-
mis nihil inninuat; adeoque de vulneribus anime,
quæ juxta auctorem necessario consequuntur pec-
catum originale, non est sermo. Hanc sententiam a
nemine revera traditam fuisse, sed Massiliensis
solum proponi ut insulsum quoddam paradoxum, ad
quod illi deveniendum sit, nisi aut integre eum ortho-
doxis, aut aperte cum Pelagianis consentiant, ostendit
Auctor cont. Collat. c. 9: *Nisi forte dicatur, in-
quit, in Adæ posteris pœnam transisse, non culpam:* quod omni modo falso dicitur, et ob hoc forte Non di-
citur. Nimis enim impium est hoc de Dei sentire ju-
stitia, quod a prævaricatione liberos cum reis voluerit
esse damnatos : quibus verbis finis hujus capituli
abunde illustratur. Doct. Lov.

* CAPUT XXIV. Injustum vero non esse Deum, quo-

In quo tota simul series prostrata nepotum
Deperiit, nec habet quisquam quo surgere possit
Ad vitam, sacro nisi rursum nascitur ortu.
Quotquot enim suummo iustos numeratis ab
ævo,

555 Hac ope non dubium est salvatos, quam mode-
toto

Latus Omnipotens exercet gratia mundo.

157 * Hæc, sicut dictum est, non judex est
meritorum,

Quæ nisi plena malis non invenit: et nisi donet
Quæ bona sunt, nihil efficiet bene cæca volun-
tas.

560 Hæc ut cuiusquam studio affectuque petatur,
Ipsa agit, et cunctis dux est venientibus ad se:
Perque ipsam nisi curratur, non itur ad ipsum.
Ergo ad iter per iter ferimur: sine lumine lu-
men

Nemo videt: vitam sine vita inquirere mors est.

*niam ex Apostolo omnes in una occiderunt. Nec postea
ullus ad vitam resurgere posuit, nisi Christi gratia:
ne quidem justi qui fuerunt ante Christum.*

554. Numeratis, al. numeravit, nempe Paulus. Utriusque bono sensu. Nam et Apostolus, Heb. xi veterum justorum luculentam seriem taxit; et Massilienses in iisdem enumerandis toti erant, ut quos prætenderent sine gratia juste vixisse. Sic auctor carminis de Provid. Dei inter Opera Prosperi, sic Faustus Regiensis et alii; quo etiam alludere videatur Noster supra, v. 498 et seq. :

.... Edite multos
Arte et sponte sua sanctos ab origine mundi. Doct. Lov.

* CAPUT XXV. Ne quidem justi qui fuerunt ante
Christum. Gratia omnino gratuita est, cum nemo bene
agat, nisi cui donat bene agere. Et ne quidem deside-
rari possit, nisi cum se ipsa desiderari facit.

557. Sicut dictum est. Videlicet supra cap. 21, 22, et alibi. Doct. Lov.

563. Ergo ad iter per iter, alias editi pariter, sed
ineptie (quod jam ab eruditissimo traeslatore fuerat
observatum). Tria autem hæc ad quæ nisi per ipsam
met haud perveniri hic dicitur, eadem illa esse vi-
dentur, quæ de se Salvator prædicat, cum se ait
esse, viam, veritatem et vitam. Cæterum Ergo, nove
nescio an antique, certe alter hic et deinceps ple-
rumque ponitur, quana ex usu communi. Doct. Lov.

PARS TERTIA.

ARGUMENTUM.

Argumenta Semipelagianorum et querelæ propulsantur. Duo præsertim opponebant. Primum quidem, tolli liberum arbitrium, nec viuimus pœnam deberi aut præmia virtuti, si vel natura peccata corrupta mons malum velit, vel gratia opus sit in homine quidquid bene agat, et quidem ejus gratia quæ velle det et currere. Respondet sanctus Prosper, objectione illa peccati originalis fidem everti, per quod libertas nobis in Adam concessa deleta est, nosque concu-
piscentiæ dominantis jugo subditæ, a qua semper in malum rapimur, licet idem volentes faciamus. Voluntatem nostram ab illa servitio liberari non posse, nisi quantum Christi salvatrice gratia liberatur, per quam libertas pristina non tollitur, sed reparatur. Christum hanc gratiam nemini debere, sed gratis quibus vult largiri: ut appareat in parvulis a baptismo mox binc migrantibus, cum tot alii non percepto baptismate pereant, neque hujus discriminis ulla ratio afferri possit, præter inscrutabile Dei judicium. Objiciebant præterea Pelagianorum reliquæ: Nisi gratia omnibus detur, peccati reos non fore quos gratia neglexerit, utpote quibus recta gerendi nou data fuerit virtus. Respondet, Eorum esse sic argumentari, qui peccatum originale non agnoscant. Cum enim, auctore Apostolo, per unius delictum in condemna-
tionem justissimam universa hominum massa defluerit, neminem queri posse se Dei gratia non liberari; quando quidem omnes a Deo deserit meruerint, neque ipsius justitia reprehendi posset, si neminem ab illa perditione liberasset. Non esse persecutandum, cur de toto hominum genere pars una eligatur, altera rejecta, cum eadem causa omnes implaret: eo quod Deus arcuum illud nostræ cognitioni subduxerit, ut tot alla multo leviora; satisque sit eum cunctorum bonorum auctorem cognoscere, judiciorumque ipsius altitudinem submissæ venerari, quæ ita ignota sunt hominibus et inscrutabilia, ut iniqua esse non possint.

563 * Hic vanam insano profertis corde querelam: D

* CAPUT XXVI. Objectione I Semip. Hæc prædicatione Omne opus arbitrii sublatum vociferantes,

gratiae liberum auferri arbitrium, neque pœnas

Carrere currentum si non, et velle volentum est : A
159 Nec vitiis pœnam deberi, aut præmia
laudi,
Si vel naturam obstrictam mala vello necesse
est,
570 Vel nostro ascribi nequeunt bene gesta labori.
* Nunquam non eadem sapient, eademque
pororant
Vestri illi, quorum ruetatis verba, magistri ?
Sed quia consumili cognata superbia questu
Prostilit, et vobis nunc respondetur et IWS.
575 Inviolata Dei quondam et sublimis imago
In primo cuncti fairus patre, dura nemore alto
Degit, et edicto parens cavel arbore ab una.
At postquam rupia mandati lege, superbam
Consilium mixtum invidiose de fonte recepit,
580 Corruxit, et cuncti simus in genitore cadente
Corruimur : transcurrit enim virosa per omnes

aut præmia ulli deberi, si natura sibi dimissa, non nisi
mala velit; bona autem opera non nobis, sed gratias
asciri debeant.

567. *Carre currentum*, etc. Ergone ausi sunt illi
ostrepere sacerrimo Pauli dictu. Non *ex volenti*,
neque currentis? Aut forte et in hoc magistros suos
secuti sunt, ut divinissimam affirmationem cum impia
interrogatione commentarent? De Petigranis qui-
dem testatur id Augustinus: *verum de Massiliensi-*
bus nondum legisse memini. Erit igitur poëta nosri
artificium, suam orthodoxamque sententiam his ver-
bis apostolicis invidiose exprimenis, que ea tanto
magis nefario sugillari ab adversariis videatur. Doct.
Loy.

568. *Laudi, pro virtute; ex Æneid. 1:*

....Sunt hic etiam sua præmia laudi.

570. *Nostro labore.* Id est, nobis proprio, et quo
gratiam preueniamus. Doct. Loy.

CAPUT XXVII. Responsio. *Eos sic ratiocinari cum*
Pelagio, eo quod pariter cum illo totius naturæ in
primo homine casum revera non agnoscant. Egregia
alii casus descriptio. Peccati originalis trajectio.
Mensis cœcitas. Liderum arbitrium non ex toto dele-
tum, sed lapsum et altigatum ad malum. Manet ergo
voluntas libera, sed non bona. Quocumque fertur, ruit
et lubet.

576. Nemore. *Ramus in illud Virg. Eclog. 6 :*

Te nemus omnes canet;

notat, nemus proprie dici silvam voluptatis cau-
a comparatam. Quapropter apte hoc nomine S. noster
paradisum voluptatis appellavit. Alcimus A virtus etiatio
lucum dixit, credo ob liquorum amoenitatem, quam
in illo sacra littera celebrant. Doct. Loy.

Ibid. *Nemore alto.* Gallus ediderat *alto*: quod
mihi vidi, sane placuit, nimis cogitanti, quam so-
leat Noster affectare phrasim, Virgilii, apud quem
nemora alta non semel legas. Sed mox offendit idem
alta inter errores ab ipso editore relatum, reposito
tumque *alto*, quod satis probum est. Doc. Loy.

581. Virosa, ut supra in procem., virosum caput.
Virgiliane ex Georg. 1: *Virosaque Pontus Castore;*
ubi minime audio interpretes vocem illam in bonam
partem accipientes, quasi de Castoreis, et non de
Ponto ipsa dicta sit, reclamante Pharmaceutria.

....Hæc Ponto mihi lecta venena,
Ipse dedit Morsa : nascuntur plurima Ponto.

Potro quæ hic ponuntur de virosa ebrietate et erudi-
tate, disertius repetuntur contra Collat. c. 9: Bi-
bilis (nimisum arbitrium in prima transgressione) om-
nium vitiorum venenum, et totam naturam hominis
intemperantiae aut ebrietate madefecit: inde prius

Peccati ebrietas, corrupti et cordis in alva
Persistit, cruda ferret carbunculus esca.
Hinc animi vigor obtusus, caligine tetra
585 Induitur, nec fert divina fulgura lucis
Lumen iners: hinc arbitrium per devia lapsum
Claudiat, et cæcis conatibus inque ligatis
Motus inest, non error abest. Manet ergo vo-
huntas
Semper amans aliquid quo se ferat, et labyrintho
590 Fallitur, ambages dubiarum ingressa viarum:
Vana cupit, vanis tuinet et timet; omnimodaque
161 Mobilitate ruens in vulnera vulnera surgit.
* Hoc itaque arbitrium cum sanat gratia, tolli
Dicitis, et perimi vita aspirante putatis.
595 Quid mirum rabido si corde phreneticus æger
Morbum amat, et pellit medicum? Cognoscite
tandem
Antiqui commenta dolii, et desuescite captas

quæ edendo carnem. *Fili hominis, et bibendo sanguinem* ejus, *lethalem digerat cruditatem; labitur memoria, errat iudicio, nutat incessu, etc.: nempe ut solent* temulent. Doct. Loy.

583. Carbunculus. Alludi ad carbunculum pestiferorum bene notat Gallus in utraque versione: sed quid sibi velit ibidem *cruda esca*, non vidit; quia ad supra citata verba e lib. cont. Collat. non reflexit. Doct. Loy.

587. Inque ligatis. *Tmesis, pro et in ligatis, seu illigatis: id est, impeditis.* Est enim imitatio istius Virgiliani Æneid. x, de Mezentio vulnerato, et pugnae se subdueente:

...We padem referens, et iantilis, inque ligatus
Cedebat.

591. Omnimodaque mobilitate ruens. Ita potius ego cum Gallo (addimus. Lugd., Lovan., Duac. et Colon.), quam cum plerisque aliis vigens. Nisi enim *ruinæ seu casus mortis* stat in hoc hemisticchio, quis locus *surgendi* verbo in altero? Et quia distinctionis notam cum quibusdam popendo post ruens, vix sensu ultimum sanum patitur illud sequens, in vulnera vulnera; hinc eos potius sequor qui ita ut nos distinxerunt. Porro quid significetur illa *omnimoda mobilitate*, jam intelligi potest ex dictis supra ad v. 129. Quod enim ibi dicitur, *naturali motus virtute, id alibi naturali mobilitate*, et hic *omnimoda mobilitate* signifieari putandum est: ipsum, inquam, quod rursus v. 459 et seq. disertius Ingrati exponunt:

In nobis (*inquietant*) et velle et nolle creatum est,
Arbitriique sui, quo vult, intendere motus
Libertas accita potest.

Denique Polyptoto illo, in *vulnera vulnera*, etiam alibi delectatum videmus Prosperum, nempe supra v. 488, *de ruinere vulneris*. Obscure autem memini, idem aut simile legere apud Virgilium, aut certe alium quæcumque ejusdem classis poetam. Doct. Loy.

CAPUT XXVIII. Absurde facere qui opinantur li-
berum arbitrium tolli, cum per gratiam sanatur et li-
beratur. *Hæc cogitation ex eadem superbia nascitur quæ* Adamum perdidit. *Non liberi arbitrii facultate posse* sanari liberum arbitrium. *Sed gratia Christi, quæ est* arbor vitae, languidam mentem sola reficere ac renovare idonea, et propriis viribus bene utendi facultatem ei largiri.

597. *Antiqui commenta dolii: nempe quem serpens* in paradiso struxit: hinc illud mox, *vipereo susurro.* Esique continua hic allusio ad gesta in deceptione primorum parentum, cui comparatur deceptio Pelagiiana; comparatione quidem satis apposita, qua et

Aures vipereo rursum præbere susurro.
 Parcute de fractis præcerpere noxia poma
C00 Arbitrii ramis : non hæc vos esca reformat,
 Nec speciem angelici nutrit cibus ille decoris.
 Sed vetitorum avidos, et tetra bile tumentes,
 De fastidite proeul abripit arbore vitæ.
 Hujus ope et fructu vescendum est, ut revalescens
605 Languida mens, etiam propriis bene viribus uti
 Posit, et in Christo inveniat quod perdidit in se.
 • Non igitur, quisquis terreni ueste parentis
 Exueris, priscum naturæ perdis honorem,
 Sed recipis : sic acquirens quibus ante carebas,
610 Ut tua sint, si collatis utare modeste,
 Et quod habes, hoc te acceptum fatearis habere.
 Fons igitur meriti est lucis Pater ; inde quod
 in nos
 Fluxerit, hoc nobis majorum est causa bo-
 norum.
 Dum largitoria sua reddimus, æque relatis
615 Augemur, nostrumque bonum fit gloria dantis.
 • Sed qui judicium arbitrii, meritumque tueris,
 Quique hominum studiis ascribis dona vocantis :
 Infantum discerne animos, et dissere quales
 Affectus, quælesque habeant hæc pectora motus.
620 Da teneris mores, et libertate volendi
 Instrue, vix auræ tenuis lactisque capaces.
 Nulla tibi arbitrii respondent signa, nec ullis
 Dissociare pares meritis potes : omnibus una est
 Natura, et pariter nequeunt bona vel mala velle.
625 Et tamen ex istis miseratrix gratia quosdam
 Eligit, et rursum genitos baptismate transfert C
 In regnum æternum, multis in morte relictis,
 Quorum causa fuit similis de vulnere eodem.
 • Nec meritis istud poteris aptare parentum :

Iæsum arbitrium arbori vetitæ, et gratia arbori vitæ
 conlvertit; ac proinde opera gratiæ et arbitrii,
 utriusque istius arboris fructibus; deinde reforma-
 tio interior, quam Pelagianus ex viribus arbitrii
 promittet, transformatione in deos seu angelos,
 quam ex arbore vetita promittet serpens. Doct. Lov.

Ibid. Desuescite captas, etc. Notasis sibilum litteræ
 serpentinaæ, cum susurrus vipereus exprimendus ve-
 niti. Doct. Lov.

599. *Præcerpere*. Non temere ita dixit, potius quam
decerpere. Sic enim melius indicatur Pelagianorum
 ac Semipelagianorum error, primo requirentium
 fructum arbitrii, quem deinde fructus gratiæ exci-
 peret. Doct. Lov.

603. *De fastiditæ.... vitæ*. Forte et hic præposta
 rhythmi affectione turbatum est, scripserrisque [Au-
 tor, *de fastidita*. Saltem illius ævo versus, ut vocant,
 Leoninus adhuc in vtilio erat, medizque demum scali
 debebatur hæc barbara et Gothica elegantia. Doct.
 Lov.

• *CAPUT XXIX. Gratia Christi non perdimus, sed re-
 cipimus pristinum naturæ honorem, ea gratia meritorum
 in nobis est principium, quæ eo magis crescunt quo illam
 humilius accipiunt et accipiendo augemus.*

614. *Æque relatis augemur*. Deo hanc relationem
 novis donis munerante, ut recte Gallus exponit. Hinc
 collige quid sit.

615. *Nostrumque bonum fit gloria dantis*: seu po-
 tius e contra (sic enim invertenda est sententia)
 gloria dantis, Dei scilicet, fit bonum nostrum. Doct.
 Lov.

A 630 **163** Ceu pia profuerit redimendis cura bo-
 norum,
 Abstuleritque aliis aliena ignavia vitam;
 Cum videoas multos sanctis genitoribus ortos,
 Nullo salvari studio potuisse suorum :
 Expositisque aliis ob turpia crimina matrum,
635 Missam externorum curam, quæ stercore raptos
 Per fontem vitæ colesti traderet aulae.
 Quid, si diversum hunc finem, quo gratia
 Christi
 Unum alio pereunte legit, donatque salute,
 In geminis etiam videoas? quod dividis uno
640 Tempore conceptos atque uno tempore natos,
 Non ullos potes arbitrii pretendere motus.
 Cessat opus, cessat meritum, nihil editur impar.
B Sed Deus et tales discernit, quo mage Christi
 Excellat bonitas, quæ sola est causa vocatis
645 Et fidei et meriti : quoniam Sapientia dives
 Illoc etiam tribuit multis, ut sancta operatis,
 In finem vita, fieret de munere merces.
 • Non autem recte, nec vere dicitur, illos
 Qui sunt exortes divini muneris, et quos
650 Gratia neglexit degentes mortis in umbra,
 Peccati non esse reos, quia recta gerendi
 Non data sit virtus. Naturæ compede vincitos
 Procubuisse negant, nec ab uno germine cre-
 dunt
 Omnigenam prolem cum poena et criminis nasci.
655 Quod qui non renuit, videt hujus pondera culpæ
 Tam valida pariter misericordie incumbere mole,
 Ut si nulla etiam cumulent mala, sit tamen
 unum hoc
 Sufficiens scelus, ad mortem nascendo luen-
 dam.

• *CAPUT XXX. Ex parvulis statim post baptismum
 morientibus clarissime perspicere gratiam non dari se-
 cundum humanæ voluntatis studia, sed secundum Deli
 benplacitum.*

616. *Judicium arbitrii*. Jam supra, *judicium volun-*
tatis, vocavimus et exposuimus. Doct. Lov.

• *CAPUT XXXI. Eorundem salutem non esse parentum
 meritis, nec damnationem demeritis ascrivandam. Quod
 maxime patet in geminis, querum alter baptizatur in
 tertium, alter sine baptismo moritur, sola Christi misé-
 ricordia eos discernente. Eadem misericordia aliis tri-
 bui fidem, qua bene operentur, ac meritis augeantur
 usque in finem.*

638. *Legit*, ut alibi sæpiissime, pro eligit. Doct.
 Lov.

645. *Sapientia dives*, etc. Editi plerique in margine
 indicant respici ad locum Sap. IV, de Justo, qui
rapta est ne malitia mutaret intellectum ejus. Ut sit,
 Sapientia hic intelligitur increata, ipsa videlicet
 Providentia Dei, vel (ut Gallo placuisse videtur)
 Christus. Doct. Lov.

• *CAPUT XXXII. Objectio II Semipelag. Si gratia
 ad bene agendum omnino necessaria est, eaque non om-
 nibus detur, peccati reos non fore, quibus bene gerendi
 non data fuerit. Responsio. Hoc argumento rursus
 negari peccatum originale. Nam eo solo peccato reos
 nasci omnes homines ac dignos morte etiamsi nulla
 propria sclera ei adjicerint.*

653. *Negant* : qui nempe ita ratiocinentur. Doct.
 Lov.

658. *Nascendo luendam*. Doct. Lov. : Turbata

* Hancigitur legem quam per se nemo resolvit, A
660 Si merito et juste positam, impositamque fate-
mur :

Cor querimur quod non omnes salvantur ab illa,
Cum si progeniem super omnem i erupta maneret,
De cunctis justis damnatis non quereremur?
An quod de toto ferretur, non toleratur
665 De parte, et melius foret omnia debita cogi,
Quam summa ex solida clementer multa remitti?
Quis vero exemptus squallenti carcere, pulset
Invidia miserantis opem, quia non simul omnes
In lucem veram tenebris eduxerit iisdem?

670 **165** Cum poenam qua mersus erat, non expe-
riatur,
Quam misere ferat addictus, nisi liber ab illa?
Denique tunc illum socialem mente benigna B
Concipit affectum, quo submissa prece Christum
Conciliat miseris, sueta qui nobe gravati
675 Nulla gerunt vota effugii. TANTUM nocet error,
Ut juvet errare; et veteris contagia morbi
Tam blande obrepunt, ut quo languetur ametur.
Unde ergo haec oritur querimonia? Non mo-
vet illos

*Sententia, quam sic ordina : Sit tamen unum hoc sce-
lus nascendo contractum sufficiens ad mortem, nempe
eternam, luendam. Gallus breviter æque ac pulchre :*

Il suffit d'être né pour mériter la mort.

* CAPUT XXXIII. Injusta ergo adversus Deum que-
rimonia, quod non omnes per gratiam liberet a perdi-
tione ita omnibus debita, ut jure potuerit neminem
liberare. Abhorret a ratione ut qui sola Dei benignitate
liberati sunt, eum accusent quod non omnibus pariter
reis eandem benignitatem praesisterit. Consideratione
justæ infidelium ei peccatorum derelictionis, pios ac
fideles Dei servos excitari ad impetrandum eis humili
prece liberationem et misericordiam, cum eam ipsi pe-
ccatores non querant, et miseria sua etiam delectentur.
De misericordiam nec ab iis quibus negata est, nec ab
iis quibus concessa, reprehendi.

660. Positam impositamque : puta juste positam, et
merito impositam : quippe impositam magis poenam
sonat, et meritum seni culpam respicit. Doct. Lov.

661. Salvantur ab illa. Vix dubito quin legendum
sit, solvantur : tum ob majorem sermonis proprietatem,
tum quia præcedit, quam per se nemo resolvit.
Tum denique quia sequitur : progeniem super omnem
i erupta maneret : nimurum, ut cœn vinculum quad-
dam, rumpi censeatur in iis, qui e contra solvantur
ab illa. Doct. Lov.

669. Eduxerit iisdem. Vulgatis (non tamen Lugd.,
Lovan., Duac. et Colon.) est eduxit, ut ita iisdem sit
trisyllabum. Verum numquam hac voce ut trisyllaba
usus est Noster, aut Virgilius ejus. Doct. Lov.

670. Cum paenam, etc. Hos duos versus cum super-
rioribus conjoinerunt hactenus omnes quos viderim;
etiam Gallus, qui idcirco mire hic sudat ut idoneum
ali quem sensum excusat. An nobis contigerit rem
acut telegisse lector judicet. Ita Doct. Lovan. qui lo-
cum sensui meliori a se restitutum putat mutata in-
terpunctione, hunc in morem :

Cum paenam qua mersus erat, non experieratur,
Quam misere ferat addictus, nisi liber ab illa?

673. Submissa. Edit. Lug., Lov., Duac. et Colon.,
cum recentioribus legebant, quo cum summa prece.
At vero multaverat qui versibus et soluta oratione
hoc poema est interpretatus, eo modo quo legitur
hic in texto. Cui astupulatur Doct. Lov. hoc modo.
Sic supra v. 173 : *Talia submissus*, etc., estque dictio

Talis cura, quibus necdum est sua poena dolori,
680 Et qui se nulla credunt a luce relictos.

Qui vero tenebris exempti in lumine vivunt,
Gaudent, et quantum sibi sit bonitate vocantis
Dimissum, ex illis discunt qui debita solvunt.

* Vos igitur soli queruli, solique superbi :
685 Vos soli INCRATI, quos urit gratia, cuius
Omne opus arbitrio vultis subsistere vestro :
Et quod non cuncti mortales atria vite
Ingrediuntur, ita ex ipsis pendere putatis,
Ut tam ex judicio constet cujusque quod intrat,

690 Quam quod non intrat, cœn par in utrumque
facultas

Suppetat ; et tam sit proprium bona quam mala
velle.

I procul, insana impietas, artesque malignas
Aufer, et auctorem comitare exclusa Britannum :
Nos humiles tenuesque sumus grec parvus, et
altis

695 Inniti metuens, quia sufficientia nostra
Ex Christo est; si quid recti sapimus, vola-
musque,

Illi debemus qui vineula nostra resolvit,

satis Virgiliana. Alii tamen legunt cum summa ; sed
huic nihil simile alibi apud Auctorem legitur ; nescio
an vel apud alium quempiam. Unde ne vel dignum
quidem credidi quod in marginem rejiceretur.

675. Tantum nocet, etc. Datur ratio cur hi nulla
gerant vota effugii : idemque repetitur ad 6 capit.
Gall.: Amat ergo arbitrium languores suos; et pro san-
tate habet quod ægrotare se nescit, donec prima haec
medela conseruat ægrotum, etc. Doct. Lov.

678. Unde ergo, etc. Ille adeo nihil sani distinctio
Vulgata habebat, ut etiam haec interrogatio abesset :
quoniam primum quidein duce sensu restitui, sed deinde
etiam Gallo probatam inveni. Doct. Lov.

* CAPUT XXXIV. Sed ab iis solis qui gratiam quan-
tum licet subrunt, primam discriminis causam inter
bonos et malos libero arbitrio ascribentes. Uni Christo
nos debere, si quid recti sapimus et volumus.

685. Ingrati. Nomen hoc juxta ac ejus ratio ex
Aug. desumpta videntur lib. de Dono Persev. c. 8 :
Et gravis, inquit, a Deo datur gratia, et justo ejus in
alii judicio demonstratur quid iis quibus datur confe-
rat gratia. Non itaque simus INCRATI, quod, secundum
beneplicatum voluntatis sue, in laudem gloriae gratia
sue, tam multos liberat misericors Deus de tam debitis
perditione, ut si inde neminem liberaret, non esset in-
justus. Doct. Lov.

D 686. Subsistere. Doct. Lov. margini apposuit consiste-
re, quod in vulgatis (forte recentioribus, nam non ha-
betur in antiquioribus quos præ manibus habemus)
legerat.

689. Judicio, pro electione, ut supra. Doct. Lov.

690. Cœn par, etc. Vide ad finem cap. 6, id est, v.

130 et 131.

693. Britannum. Id est, Pelagium (ut supra v. 2),
qui tunc cum haec Auctor scriberet, exclusus ; id est,
ab Ecclesia ejectus (ut rursus v. 106), nescio ubi vagus
et extorris errabat. Hinc illud etiam v. 149 : *Pulsi mu-
ndo, nulla recepti sede vagi*; et alibi similia. Doct. Lov.

694. Grec parvus. Luc. 2 : *Pusillus grec* : parvus,
inquam, ac ideo timidus, sibique diffidens. Doct. Lov.

696. Recti. Gallus recte, quod non probo ; non enim
solet Noster sic loqui, recte velle ; sed potius, recta,
ut supra aliquoties, recta volendi, recta loquendi, etc.
Recta sapere autem etiam Ecclesia dicit in collecta
de Spiritu Sancto. Maneat igitur ut est : *Si quid recti
sapimus, volumusque*, Doct. Lovan. Consentient ob-

- 167** Proque malis bona restituit, non inve- A
niendo
Quod merito legeret, sed donans quo legeretur,
700 Ut de perceptis prodiret causa merendi;
Deque datus in danda, gradus industria crescents
Scanderet, atque bonum fieret Deus omnibus
unum.
* Cura vero humani generis de germino toto
Pars quædam in Christo rursum generanda le-
gatur,
705 Pars percat, cum causa eadem simul impliceat
omnes,
Nec discernantur merito, qui munere distant;
Non satis audemus scrutari, nec per opertas
Ire vias, callesque gradu pulsare remotos.
Multæ etenim bene teœla latent, nesciæque prosunt, B
710 Dum mansueta fides quædam dilata modestie
Sustinet, et nullo ignorat non edita damno.
Sic quando electum ex cunctis populum Deus
unum
Leges, sacris, templo, unguento, signisque fo-
rebat;
Quod fuit occultum, mundique in fine rete-
ctum est,
715 Non oberat nescire omnes quandoque vocandas
In regnum æternum gentes, totumque per orbem
Donandum quod spes parva iunc plebis habebat.
Sic postrema dies qua mundi clauditur ætas

servationi Lugdun., Lov., Duac. et Colon.

699. Quo legeretur : Nempe Deus a nobis, ut Gallus intellexit. Sed contra est illud evangelicum, *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos*: propter quod etiam Auctor, cum frequenter electionis meminerit, nunquam tamen nisi ejus qua a Deo ipsi eligimus. Itaque quo legeretur, id est, quo merito a se eligi posset. Nam re vera Deus in nobis meritum eligit, ac nos ad meritum, sed quod ipse net donat. Uno verbo (quo totum versiculum expoно), Deus meritum quo nos eligat non inventit in nobis, sed ipse metat, et faciendo eligit. De electione ago quæ sit in tempore, non autem qua electi sumus ante constitutionem mundi. Doct. Lov.

* CAPUT XXXV. Scrutandum non esse cur ex toto genere humano pars una eligatur, altera rejecta, licet eadem causa omnes impliceat. Cur id ignorare non obsit. Sicut nec oberat olim nescire omnes gentes fore ad fidem vocandas. Nec nunc quando mundus finietur. Vel quæ sit tantæ in genere humano varietatis causa, ut licet eadem sit omnium natura, unus tamen regnet, alter serviat, etc. Cum tot varietatum manifestarum cause lateant, nemo tamen arguit earum auctorem Deum. Merito Deum voluisse ut nos lateret divinæ prædestinationis arcanum quandiu in hac vita sumus.

704. Legatur : rursus ut passim, pro eligatur. Doct. Lov.

706 Nec discernantur merito. Videlicet ante fidem et gratiam. Doct. Lov.

Ibi. *Munere* : perpetuo hic pro dono, non officio, sed nusquam ferme tam ambigue quam hoc loco.

711. Non edita. Sic rursus v. 746, *edita non sit*. E contra supra, v. 86, *edita linguis*; et v. 151, *edita nobis*, etc., nempe *edita* pro declarata seu manifestata; non *edita* vero pro occulta. Doct. Lov.

712. Sic quando, etc. Epist. ad Ruf. c. 16 : *Quia et in anterioribus sacerulis, quando de unis gentis po- pulo dicebatur: Notus in Judea Deus, in Israel magnum nomen ejus: futura gentium latebat elecção; et postmo-*

- Notitiae nostræ non est data; nec tamen hujus
720 Secreti impatiens sanctorum turba laborat.
Ipsa quoque humani generis carnalis origo,
Quam multas vario circumlegit ordine causas!
Cumque omnes de fermento producat eodem
Una manus, nec diversis elementa parentum
725 Principiis coeant: lumen procedit ab uno
Disper opus, mutat numeros per vascula factor,
Materiamque una et discernit jure creantis.
Ergo eadem natura animæ, naturaque carnis
Diversis mundum sub conditionibus intrat.
730 His regnare datum est, illos servire necesse est:
Illos decor, et vires valide, viridisque senectus
169 Suscipit, hos species in homina, et debile
corpos:
His viget ingenium praedaris artibus aptum,
Horum tarda premis gelidus praecordia sanguis:
735 Quosdam nec licitus calor incitat ad generan-
dum.
Ast alii insæcum nequeunt frenare furorem:
Hunc mitem et placidum tranquilla modestia
comit,
* [Supple hic Asperitas istum genii intractabilis
urget.]
His et mille modis semen variantibus unum,
Impariles subeunt distincta exordia formas.
740 Nec tamen haec inter tam compugnantia quis-
quam

dum immotus quod revelatum ante non fuerat, sicut dicit Apostolus: *Quod aliis generationibus non est agnitus*, etc. Quod tamen ita dumtaxat accipendum videtur, ut non passim olim homines scirent vocandas aliquando gentes: nam alioquin prophetas id sciisse et praedicasse, ex professo probatur libro de Vocat. Gent. cap. 18. Doct. Lovan.

744. Mundique in fine, non pro postrema die, de qua max v. 718; sed pro tempore novæ Legis, que ultima est mundi ætas. Doct. Lovan.

725. Procedit, non procedat, ut alii, ita poscente sententia cum verbis quæ sequuntur. Doct. Lov. Procedit notarunt in margine Lov., Duac. et Colon. inseruerat textu interpres.

730. Datum est, illos. Doct. Lov. legi mavnit datum; ast illos. Alii cum Gallo, *Datum est* (inquit) illos, etc. Sed mihi placere non potest importuna illa repetitio verbi substantivi in medio et fine versus: cui adeo quod conjunctione ast eodem modo utatur Auctor max infra, v. 736.

734. Gelidus praecordia sanguis, etc. Virgiliana phrasis, qua hebet ingenium denotatur. Sic Georg. II:

Frigidus obstiterit circum praecordia sanguis.

Ubi allusum putant ad sententiam Empedoclis, animalium cordi suffusum sanguinem existimantis, ut Cic. Tuscul. I. Doct. Lov.

736. Furorem, nempe libidinis; hi enim de quibus praesenti versu, opponuntur illis de quibus praecedit: *Quosdam nec licitus calor*, etc. Doctor Lovan.

* Hic desiderabatur quintæ antithesis complementum, ut etiam doctissima manus ad meum Galli exemplar annotaverat. Gallus ipse in utraque versione suppleverat, nos in Latinis quoque supplendum duximus: an recte, tu lector, videris. Asperitatem litteræ caninæ affectavimus, ut Auctor lenium liquidarumque mollitiem in v. præcedenti, ac rursus ante in ferox furorem eandem asperitatem affectat. Doct. Lov.

Arguit auctorem, qui secum continet hujus
Legem operis, dum judicio placita explicat
æquo,

Et rerum causas obscurat justa potestas.

Si terrenum igitur figmentum, addictaque
morti

745 Progenies, ita dissimili producitur ortu,
Ut cum operis species pateat, tamen edita non sit
Norma voluntatis de qua venit hic modus impar;
Quid mirum si consilii super omnia magni

Arcanum latet, et placito subducitur alto?

750 Quod dum vana fluunt mundi, dum in corpore
mortis

Vivitur, et positi expletur certamen agonis,
Non cognoscendum texit Deus, utiliusque

Duxit ad examen quædam velare piorum.

* Non ergo instamus clausis, nec operta pro-
caci

755 Urgemus cura, satis est opera Omnipotens
Cernere, et auctorem cunctorum nosse bono-
rum;

Quo sine nil rectum mens inchoat. Audeat
amens

761. Secum continet. Intellige hanc phrasim ex
v. 52, supra, ubi similiter, secum tenuisset, etc. Doct.
Lov.

762. Judicio placita explicat, etc. Sic paulo post
dicit:

Ut cum operis species pateat, tamen edita non sit
Norma voluntatis, de qua, etc.

Item lib. I de Voc. Gent. c. 16 : Opus exserit (sic
restituo pro erexit) pietas, causam obscurat potestas.
Horum enim trium locorum una est sententia: Deum
opere atque execuzione ipsa, quæ quidem semper
justissima sit, ostendere quid sibi sit placitum; sed
pro jure potestatis supremæ nos celare placiti sui ra-
tiones. Doct. Lov.

750. Corpore mortis. Videsis supra ad v. 486.

753. Ad examen... piorum: non ut illi ea examinentur,
sed per illa potius a Deo examinentur et probentur
quam nimis sint humiles et fideles. Doct. Lov.

* **CAPUT XXXVI.** Relicta Deo arcana suorum
conscientia, agnoscatur unus cunctorum auctor bonorum.
Usque ad minimum bona voluntatis initium. Desipiunt
qui Paulo ipsi inscrutabilem, cur hi potius quam illi
per gratiam liberentur, questionem, per liberi arbitrii
velle et nolle se solvere posse opinantur. Non posse Dei
judicium non esse æquum, quamvis occultum sit, cum
omnibus meritum ad mortem suppetat vel ex uno ori-
ginis peccato. Nullum ad vitam nisi quod gratia do-
neri.

757. Quo sine, etc. Magnifice abutitur putido illo
Virgilii hemistichio ad Mæcenatem Georg. 3:

Te sine nil alium meas inchoat.

Ex quo etiam patet legendum rectum, ut Virgilius
dixit alium; non autem recti, ut habebant plures edi-
tiones. Doct. Lov.

758. Arbitrio subnectere causas, etc. Dictio est In-
venialis in fine Sai. 3, ubi legis, subnectere causas,
tarnetsi longe alio sensu (ut solet Noster a veteribus
non perinde sensus ac phrases mutuari). Ad sensum
autem quod attinet, peti is potest ex simili loco ad
capit. 8 Gallor: Causas vero operum et judiciorum Dei
qui ex toto ad humanas voluntates et actiones referunt....
et dispensationes Dei ex liberi arbitrii vult mutabilitate
variari, etc. Doct. Lov.

* **CAPUT XXXVII.** Quantum viri fideles ab hostibus
gratiae sibi cavere debeant. Quicunque virtutes suas vel

A

Impietas tumido arbitrio subnectere causas
Divinorum operum: nos cum manifesta videmus

760 Dona Dei, quorum est fons unus, suorum vo-
luntas,

Cum Paulo tremuisse juvat, stupidumque mo-
deste

171 Invictum ad solium Christi suspendere
natum:

Cujus judicium sic inscrutabile et altum
Dicimus, ut verax prorsus fateamur et æquum.

765 Nam meritum ad mortem subeundam sufficit
unum;

Ad vitam, nisi quod donarit gratia, nullum.

* Tu vero, o nova gens, veteris quæ stirpe
oleastri

Velleris, et sacrae ramis inolescis olivæ,

Quærere formatæ sentis te frondis honorem

770 Non studio cœpisse tuo, sed jure potentis
Agricolæ insertum secundo vivere ligno :

Vince superborum status, et vana furentum

Turbinibus stabili foris pietate resiste :

Nec tibi fallacis subrepatur imago decoris,

775 Nullum ex his errare putas. Licet in cruce vitam

sibi, vel gratia quam meritus sit ascribit, proficiendo
deficit currendo recedit.

767. Nova gens. Non alloquitur Ingratus (ut qui-
dam existimarent, forte decepti vox nova, quæ in
malam partem frequenter accipitur); sed orthodo-
xum Ecclesiæ populum; novum utique comparatione
Judaici, cui hoc loco opponitur. Doct. Lov.

768. Velleris. Verb. pro avelleris. Virgiliane. Al-
luditor ad Rom. xi, 17, ubi de gente Judæorum, ut
oliva, et de gentili ut oleastro disseritur. Vide ejus
loci expositionem luculentam apud Aug. in psalmum
LXXI. Doct. Lov.

769. Formatæ frondis, nempe o'agine; ut distin-
guetur contra frondem oleastri, velut informem et
imperfectam. Doct. Lov.

772. Superborum. Massiliensium epitheton, et qui-
dem et duobus primariis unum. Alterum nempe est
Ingratorum; ambo autem conjunctum habes supra, in
Præf., et v. 684. Doct. Lov.

774 et seq. Decoris, nullum, etc. Hactenus lectum
fuit:

....Subrepatur imago decoris.

Nullum ex his errare putas?

Nec interrogatio tam abruptæ dissimilis est illa
supra, v. 459:

Divinorum operum quod ponitis, etc. ?

D Temen locum corruptum esse cum Gallo sentio, qui
hoc hemi-tichium can superiori versu forte debere
conjungi autem. Optaremque (pergit Doct. Lov.)
cum eodem mss. opein: sed quæ mihi ne Romæ qui-
dem omnes bibliothecas celebriores, ipsamque e.i.am
Vaticanan, perlustranti obtингere potuit. Igitur meo
Marte, non invito Gallo, ita restitui, ut duo bi ver-
sus sibi cohærent, subauditæ tamen inter utrumque
conjunctione ut. Dubitavi etiam, num forte integer
versus desideraretur, v. g. :

Ut quia conspicuis sunt moribus, atque probatis;
sine quo profecto, aut simili, non satis indicatur,
quæ sit illa fallacis imago decoris.

775. Licet in cruce, etc. Igitur ubi illud, inquieris,
evangelicum, Ex fructibus eorum cognoscetis eos? Sine
dubio enim nonnulla doctrinæ probatio mores sunt:
sed nec id negat hic Noster, immo potius probat,
cum detractus Semipelagianis hanc larvam, non
eam init viam, ut dicat mores nihil conferre ad do-

Ducant, et jugi afficiant sua corpora morte,
Absineant opibus, sint casti, sintque benigni,
Terrenisque ferant animum super astra relicta:
Si tamen haec propria virtute capescere quem-
quam
780 Posse putant, sitve ut dignus labor iste juvari,
Iogenium meruisse siunt bona vera potentis:
Crescere quo cupiunt, minuuntur; proficiendo
Deficiunt; surgendo cadunt; currendo recedunt.
Unde etenim vane frustra splendescere querunt,
785 Inde obscurantur: quoniam sua, laudis amore,
Non quae sunt Christi querunt, nec fit Deus illis
Principium, et capiti non dant in corpore re-
gnum.
Non horum templo est Christus petra funda-
mentum;
173 Sed super instabilem arbitrii nutantis
arenam

cirinæ judicium, sed aliam potius; nempe ut ostendat
virtutes eorum solidas non esse, vitante illas su-
perbia, et propriæ laudis amore, quem quidem ipso
suo dogmate profiteantur. Doct. Lov.

784. *Vani.* Aliud Ingratorum epitheton, quo eos
iterum ornat supra, v. 493. Alii interim pro illo le-
gunt vari (Lug., Lov., Duac. et Colon.), ut sit a
particulari de Massiliensibus sermone transitus ad
sententiam generalem. Verum quia et illa quæ mox
sequuntur, solos interim Massilienses tangunt, pu-
tem in vari nendum esse. Doct. Lov. Quod cum
animadvertisset interpres Gallicus corrigit.

788. *Non horum.* Juvat integra adducere ea Scripturæ loca, quibus Auctor hoc paragrapto tam gra-
viter sancteque ludit; præsertim quod illorum an-
notatio marginalis densior et confusior foret quam
quæ facile caperetur. Itaque hoc ipso v. 788 respi-
citur tum ad I Cor. iii, 11: *Fundamentum enim aliud
nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod
est Christus Jesus; tum ad Ephes. ii, 21: In quo C
omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum
in Domino; tum denique ad I Cor. x, 4: Petra autem
erat Christus.* Doct. Lov.

A 790 Assurgunt, fœda lapsuri mole tumoris.
Isti quem quidam reprobarunt ædificantes,
Nunc etiam reprobant lapidem, pariesque sine
ipso
Tertius esse volunt, quem nullo fœdere necat
Angulus, et quem nulla habeat compago liga-
tum:
795 Hi thalamum ad sponsi non perducuntur, et
intrant
Libertate sua: quæ Christi gratia confert,
Non acceperunt, et habent: non attrahit illus
Vis Patris ad Verbum, sed sponte et præpte
cursu
Præveniunt cessantis opem: nec ad omne ge-
rendum
B 800 Ejus agent, sine quo sibi plurima posse vi-
dentur.

789 et seqq. Alluditur ad virum stultum, sic loqui-
tur Salvator, Matth. vii, 26, qui ædificavit domum
suam super arenam, etc. Doct. Lov.

791. Respicitur ad illud psalm. cxvii, 22, quod
etiam in Evangelio saepius repetitur: *Lapidem quem
reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput an-
guilæ.* Doct. Lov.

792 et seqq. Primo respicitur ad loca in quibus
Christus dicitur *lapis angularis*: ut Isaï. xxviii, 16,
Ephes. ii, 20, et I Pet. ii, 6; deinde iterum ad Ephes.
ii, 14: *Ipsæ enim est pax nostra, qui fecit utraque unum,*
et medium parietem solvens, etc. Doct. Lov.

795. Misericordia videtur verba psal. xviii, 6, *Tamquam
sponsus procedens de thalamo suo, et sensus Cantic.
i, 3, Introduxit me rex in cellaria sua, vel, ut vulgo
Eoclesia, In cubiculum suum.* Doct. Lov.

796 et init. seqq. Respicitur ad I Cor. iv, 7: *Quid
habes quod non accepisti?* Doct. Lov.

797 et seqq. Alluditur ad Joan. vi, 44: *Nemo po-
test venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit
eum.* Doct. Lov.

800. Denique ad Joan. xv, 5: *Sine me nihil po-
tentis facere.* Doct. Lov.

PARS QUARTA.

ARGUMENTUM.

Semipelagianorum doctrinam cum heresi Pelagiana comparat, ostendens Pelagianum dogma periculosius ab iis statui, quia occultus et speciosius quam ab ipso Pelagio, quem damnare videbantur. Potissimum illorum fundamentum destruit de primis integratibus reliquis, quas in hominis natura superesse opinabantur; docetque, quod ad veri boni appetitio-
nem spectat, nihil in natura sanum remansisse: primi enim parentis vulnera ita mentem esse percussum, ut ne quidem oculos in altum possit extollere, nec suam agnoscere calamitatem: si quid vero donorum naturalium illi superest, ad temporalem deum vitam (quæ tota est damnationis et poenæ) excedentiam pertinere, non ad æternam acquirendam, nec ad virtutis adjumentum, sed ad majorem superbiam. Alioquin si vigor pristinus et antiquæ libertatis vis in nobis
remaneat, Christianus gratis mortuum esse, cum unumquemque sua voluntas reconciliare Deo possit. Ceterum ex ineffabili Dei humilitate, qua tam indigna pati dignatus est, agnoscere debere hominem captivum, quo carcere clausus, quo morbo obcessus sit, cui eripiendo nonnisi mors medici succurri potuerit, dum scilicet se imis miscuit ut nos summis insereret, et sic per illum possemus quidquid possumus. Postremo illorum insaniam detestatus qui sanctis obtinende
coronæ causam auferri causabantur, nisi in eis reperiantur bona quæ proprio ipsorum arbitrio accepta referri possint, pia ad Deum invocatione, ut ad unicum bonorum nostrorum omnium fontem, Carmen concludit.

* **175** Quid prodest verbis commentum Pela- D

gianum

Respovere, et sola damnatos plectere voce?
Cum paucis squalida sublati de cute nervis,

* CAPUT XXXVIII. A Semipelagianis voce tenus
damnari Pelagium, cum subtilissimum illius heresios
venenum retineant. Et quod Pelagius innumeros se-
duxisset, si doctrinæ sue poculum aliquo melle præli-
visset. Nam dum errores suos initio minus oblexit, ple-
isque ab iis deterruit, ipsa eorum deformitate.

803. Cum paucis, etc. Doct. Lov.: Totus hic mihi
versus prima fronte displicuit. Quid enim, aiebam,
illi sublati de cute nervi? An forsitan legendum, nævi?
Deinde qui potuit Auctor labi in squalide ut primam
corriperet, qui jam supra tam diserte eamdem in
squalenti produxerat? Cum interiu subiit, tanto pro-

- Intima viperei foveantur viscera sensus?*
- 805 *O bene quod diri erroris malus ille magister
Nullo prælevit lethalia pocula melle:*
*Sed non ambigua infectum feritate venenum
Protulit, et gustu virus detoxicat amaro!*
Nam si argumenti primordia non onerasset
- 810 *His quæ discipuli demperunt callidiores,
Inumeras dubio cepisset plasmate medes;*
*Quæ dum multa vident informia limine in ipso,
Horrida terrificæ declinant atria mortis.*
Nec jam illis possunt altriti illudere fures,
- 815 *Quorum quo tendant artes, atque unde oriantur,
Non dubius promptum est cuivis cognoscere signis.*
- * *Non igitur cum damnatis sentire videntur, B
Cum dicunt mortem in cunctos transisse per unum*
- Primum hominem, cujus crimen resperserit omnes*
- 820 *Nec quemquam in vitam æternam nisi fonte renatum
Venturum: infantesque reos hoc munere solvi,*
- elivorem fuisse S. nostro banc systolen, quod forte putarit primam in *squalo* natura sua brevem, deum apud autores produci, ubi littera I, in medio duplicatur. Ad *nervos* autem quod attinet, jam cepi qui illi de cœte tolli dicantur; nimirum si cœtem acciparis pro omni illo tegumento exteriori quo viscera occultantur, quodque et *nervos*, et *musculos*, *venas*, etc.; denique ipsam cœtem proprie dictam complectiatur. Nam fatendum quidem est, impropte locutum Nostrum: sed tanti erat imitari Ovidii locum Metam. XI in fab. de Marsya excoriatio, ubi perinde ut hic, et *critis*, et *nervorum*, et *viscerum* est mentio:
- .... *Cutis est (inquit) summos direpta per artus,
Detequique patent nervi.
Saltantia viscera posses,
Et pelucentes numerare in pectore fibras.*
806. *Nullo prælevit*, etc. En iterum mellis mollietiam expressam multiplicatis II: ut e contra v. præced. *diri erroris magister asperius exprimi haud potuit*, quam concurrentibus tot litteris caninis rr. Doct. Lov.
808. *Gustu amaro*. Legitur Georg. II:
- At sapor indicium faciet manifestus, et ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaro.
- Sic ipseus ævo legebant plures: unde veniam metetur sermonis tam impræi, quo hic ultitur: nam procul dubio satis vernacula *gusto* posuit pro *sapore*. Cæterum hodie post Aigelium lib. I cap. 12, passim grammatici ita legunt hunc Virgilii locum:
- Sensu torquebit amaro.
810. *Discipuli*, Massilienses, quibus passim Pelagium, ac Pelagianos *magistros* attribuit.
814. *Jam*. Videlicet post tot condemnationes et proscriptiones solemnes, vel certe *jam*, cum tot conspiçiuntur
- Informia limine in ipso.
- Saltem signa illa, de quibus tertio post versu, non alia putarim quam ista *informia*, quæ hæresis Pelagiana quasi ipsa fronte præferebat. Interim pro *jam*, vulgati hic legunt *tam*, ut conjugatur (puto) cum *Attriti*. Doct. Lov.
816. *Cognoscere*. Ita legendum, et non *agnoscere*, ut alii (quamquam revela in tenui labor est), de-

- A
- Quos prima ad mortem generaliter edat origo.
Sed cum damnatis sapiunt, damnataque promunt,
Cum dicunt, nihil esse animis per vulnus avitum
- 825 **177 Detractum decoris, splendoremque omnibus illum**
Nunc talē innasci, qualis fuit ante ruinam.
Hinc libertatem arbitrii discernere sano
Posse oculo cordis, quidquid sit rite gerendum,
Nec solum ad vitæ præsentis commoda solers
- 830 *Sufficere ingenium, quo se tueatur et ornaret;*
Sed summis etiam mentem aptam percipiendis
Æternisque bonis, sponte ad celestia ferri:
Perque viam ad Christum, quam fecerit ipsa, venire.
- Hinc hominem multa recti assuetudine firmum
- 835 *Posse repugnare adversis, nec cedere poenis,*
Quas superandæ animæ per carnem admoverit hostis,
Auxilio abscedente Dei, qui deserat apte Utiliterque suos, ut de certamine agonis Quæsitas referant palmas: ne nulla piorum
- monstrat versus Maronis Georg. IV, unde hic expressus est:
- Quod jam non dubius poteris cognoscere signis.
- Ex quo etiam fortasse desumptum est illud *jam*, de quo nota præcedenti. Doct. Lov.
- * **CAPUT XXXIX.** At Semipelagiani periculosius saltunt, quia Pelagium damnare videntur, dum fatentur, ex Adamo mortem et peccatum in omnes transfundit; neminem vitam æternam consequi posse, nisi per baptismum; et partulos illo indigere ut a peccato solvantur. Sed cum Pelagio sapiunt, cum aiunt, naturam suis viribus ad bonum ferri posse, quemadmodum ante peccatum, quasi originali peccato laesa non fuerit; immo posse sanctos acerrimas dæmonis oppugnationes propriis viribus frangere; Deo suos utiliter deserente, sibique ipsi dimittente, ne nulla sint eorum merita, si nihil boni faciunt nisi quos gratia in illis operatur.
822. *Prima origo*. Id est, prima nativitas secundum carnem, ut distinguitur contra secundam per baptismum, de qua mox ante: nisi fonte renatum. Nisi tamen simplicius, prima origo sit quam trahunt infantes a primo parente; ut propterea etiam mox sequatur: per vulnus avitum. Doct. Lov.
824. *Nihil esse*, etc. Vide idem dogma supra cap. 4, et alibi. Doct. Lovan.
833. *Nec cedere poenis*, etc. Quippe cum tanta sit virium naturæ integritas, ut contra ipsum diabolum, servitiamque ejus, usque ad extrema supplicia sine auxilio Dei valenter dimicare. Ita ex ipsorum sententia lib. cont. Collat. cap. 20. Doct. Lovan.
839. *Ne nulla*, etc. Doct. Lov. scribit *ne nulla*, etc. Hanc re ipsa (addit) fuisse Semipelagianorum sententiam, patet tum ex pluribus aliis, tum ex verbis Collatoris eod. lib. c. 19 sub linem, ubi de fide Centurionis a Christo laudata ait: *Nullius enim laudis esset ac meriti, si id in eo (Centurione) Dominus quod ipse donaverat, præstulisset*, id est, præ aliis laudasset. Quod autem hic cum vulgatis legimus *ne nulla* (non tamē legerat in antiquioribus Lugd., Lov., Duac. et Colon.), et Gallus legit *ne male*, ac contra Prosperi et Virgilii phrasim, qui ubi ut aut *ne* præcessit, non *jam amplius ne*, sed *ne* subiungunt, quasi *neve*; sicut sc̄u, pro *sive*, *qua* serc.

- 840 Sint merita, et veræ preventur laudis honore; A
Si quod naturæ sensu nolunque, voluntue,
Præceptisque tenent legalibus insinuatum,
Divini auxillii manus hoc operetur in illis :
Ceu solis Christi famulis virtute carere
845 Sit dignum, et non posse probos apprendere
mores,
Quos plerumque habeant etiam simulacra co-
lentes.
* TALIA lingua procax cum verbis fundit ineptis,
Effuge, tu nova gens, hostiles effuge sensus,
Et procul a laqueis sapiens abjungere mortis.
850 Christus enim tua justitia est, quo te duce
oportet
Curre, ne cursus, Christo sine, sit vagus
error.
Nemo etenim, nemo est, qui non cum vulnere B
primi
Sit patris genitus: quo vulnere mens prius intus
Percussa est, quam membra foris, cum mente
receptum est
855 Quod regione poli disjecta superbia suasit.

841. Si quod naturæ sensu, etc. Hanc lectionem vulgati serebant pro conjectura marginali: Gallus recte textui invexit, pro eo quod alias legebatur: *sicut naturæ sensum*, etc. Sensus autem naturæ recte itidem intellexit de lumine ac dictamine naturali, quod passim Pelagianni cum suis illis discipulis sufficere dicabant, saltem cum *Lega scripta* (de qua hic v. seq.), ut quis vellet nolleque quod oportet. Sic supra docent cap. 1 § 3, sic iterum cap. 29 § 2 et 3, sic etiam alibi. Doct. Lov.

844. Ceu solis Christi, etc. Ita contra Collat. c. 6: Si ideo voluntas non putanda est nostra, quia formatur, regitur, ordinatur, imbuitur, spoliatur libertate filii Dei, qui aguntur Spiritu Dei; perdunt vigorem rationalis animi, et omnis voluntariae devotionis laude privantur, quibus datur *Spiritus sapientiae et intellectus*, etc. Hactenus Auctor. Christi famulos ergo intelligit, qui juxta Scripturam aguntur Spiritu Dei, et quibus datur *Spiritus sapientiae et intellectus*, etc., quasi dicat: Si vera est vestra doctrina, nempe virtutis laude carere quidquid Deus in nobis operatur; igitur virtutis laude carebit quidquid egerint illi qui aguntur Spiritu Dei, qui tamen proprie sunt Christi famuli: hique hoc pacto inferiores erunt paganis ipsis, qui juxta vos saepius digna laude agunt. Doct. Lovan.

* CAPUT XL. Fugiendos illos errores omnibus vere piis. Quorum Christus est tota justitia. Quia agno- scere debent primi parentis vulnere ita sauciam natu- ram humanam: ut ne quidem oculos mentis sponte possit in altum attollere, miseriam suam agnoscere.

848. Nova gens. Vide supra ad v. 767.

855. Regione poli disjecta. In diabolo. Doct. Lov.

859. Extollere in altum: ad petendum auxilium aut medicinam; quod nempe vulnus ignoret suum, ac, ut alibi dicitur, pro sanitate habeat quod ægrotare se nescit, donec prima haec medela conferatur ægroti, etc. Doct. Lov.

* CAPUT XLI. Si quid homini supersit ex pristini status reliquiis, falso id putat sanum, atque hinc solum superbiendi materiam arripit.

863. Et vita agenda. Gallus legit *vita agenda* in sexto casu; ut sit sensus: si quid homini hodie superest de principiis felicibus primi status, et de vita hujus exsiliis prudenter agenda. Quod adeo mihi non probatur, ut refinere maluerim lectionem Vulgatam in recto casu. Quamquam nec illa quidem suis in-

Sic animus, cui lumen erat de lumine summo,
Arbitrium involvit tenebris; et luce relicta,

179 Consilio legit tetra nigrescere noctis.

Nec jam captivos oculos extollere in altum

860 Sponte potest: quoniam hoc etiam spoliante tyranno

Perdidit, ut quanto jaceat sub vulnera norit.

* Si quid enim de principiis felicibus illi,

Et vita exsiliis superest prudenter agenda,

Hoc sanum, et quo nil fuerit sublimius in se

865 Credit, amatque suum mundi sapientia sensum, Innumeris sese claram mirata per artes:

Quod conjecturis sublimibus abdita querit,

Quod meminit recte, sapit acriter, estimat apte:

Quod studium fandi excoluit, quod legibus urbes

870 Instituit, moresque feros ratione recidiit,

Ut paenæ metus officio certarit amoris.

Jam cum exercetur numeris, ad sidera coeli

Per cursus noscenda suos, et scire videtur

Defectus solis varios, lunæque labores,

commodis caret: qui enim istud quod sequitur, *hoc sanum*, etc.; qui, inquam, istud ad plura illa que præcedunt, ac inter ea ad vitam prudenter agendum, referetur? Certe nitidius fuissest:

Ad vitam exsiliis superest prudenter agendum:

ut supra v. 829:

Ad vita præsentis commoda, etc.

Pro lectione interim nostra et Vulgata tuenda facere potest quod soleat etiam alibi auctor noster ponere conjunctum plura, atque ad unum duntaxat ex iis, idque ut plurimum quod est primum, referre sequentia. Doct. Lov.

865. *Suum sensum amare* dicitur mundi sapientia, non ut vulgariter quisque dicitur amare sensum suum, id est, sententiam: sed amat miraturque sensum suum, hoc est suum scire; ut tum ex sequentibus, tum ex dictis mox supra ad v. 841 collixi potest. Porro mundi sapientia dictio est apostolica non uno in loco. Doct. Lov.

872. *Exercetur numeris*, etc. In mathematicis, in quibus præ ceteris sibi humanum placet ingenium. Doct. Lovan.

874. *Defectus solis*, etc. Doct. Lov. Versus integrer a Georg. II, ac fere a Lucret. lib. V, quem non adeo Noster huic loco inseruit, ut utrumque hunc poetam philosophum imitaretur, quam ut eos plicideret uti nimis sibi placentes in hac scientia. Quippe Lucretium videoe ubique pene pueriliter ea exsultantem; Virgilium quoque paulo post dictum versum, mirum quanto affectu exclamantem audias:

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Ibid. *Varios*. Quia quidam putarunt facilius assignari *varios solis effectus* quam *varios defectus* (quis enim aliis, dixerunt, solis defectus, quam is qui per lunæ interpositionem causatus, eclipsis dicitur?), nec insuper familiararem habuere Virgilium; quod, uti theologo virtus non debet, ita nec e contra improbari ea familiaritas quam nec SS. quidem Patres passim dedicati sunt; conjecterunt illi legendum *effectus solis varios*. Sed, preterquam quod defectus ipse ordinarius sua varietate non caret (alius enim totalis, alius partialis, alius universalis, alius particularis, etc.), notandum præterea, soli non prorsus insolitos esse quosdam *defectus extraordinarios*,

875 Quam speciosa sibi est, et quam vanescit in A
ipsis!

*Quæ licet ex primo naturæ habeantur ho-
nore;

Non tamen ad veram possunt perducere vitam.
(Denique ab his præceps in multas religiones
181 Decidit, et factis hæsit factore relicto.)

880 Nam si nunc etiam illæsis vigor ille maneret,
in quo insons natura fuit; sua quenque vo-
luntas

Conciliare Deo, poenaque absolvere posset:
Nequidquam Christus mortem moriendo piaret,

Peccatum et mundi sanguis non tolleret Agni,
885 Nec genus humanum generari rursus egeret

Conditione nova: quoniam sapientia sana,
Sana lîdes, sanum arbitrium, mens libera morbo, B

Vitam agerent dignam summorum participatu.

* Sed prostrata semel, quanto natura profundo

890 Immersa, et quantæ sit mole oppressa ruiuæ;

quos eclipsis nomine non vocamus. Sic famosus philosophus ex hodiernis narrat, solem aliquando per plures dies, atque adeo menses, et annum integrum, obtuso lumine luxisse ad instar lunæ: quod ipse copia et magnitudini attribuit earum macularum quas ope telescopii in solis corpore, non eodem perpetuo numero, magnitudine et forma, observamus: quibus etiam fieri putat, ut stellæ aliquæ fixæ, quas totidem soles censem, omnino dispareant: ut in septima Pleiadum faciem esse Ovidius non fabulosæ memorat, etsi rationem ipso pro instituto suo reddat fabulosam. Et quia de Ovidio facia mentio est, quo nemo ingeniosius phænomena naturalia fabulis suis immiscuit: is idem est qui, ad defectus nostros solis varios alludens, alicubi in Metamorphosi (loci in præsentiarum non menini) inducit Phœbum nescio quo pallore marcescentem; diserteque addit, non tam hunc tamen fuisse, qui sororis interjectu canaretur; insinuans scilicet alias defectio[n]is ejus et species et causas. Doct. Lov.

*CAPUT XLII. Neque ex illis reliquiis ad veram vi-
tam perduci umquam potest. Si eadem esset in natura
ris quæ fuit in Adamo, seipsum quisque reconciliare
Deo posset, ac peccato excusare. Ideoque Christus
gratis mortuus fuisset.

878. Denique ab his, etc. Periodum nimis abruptam parenthesi includendam duximus. Specialiter autem illa refertur ad dicta in fine cap. præc. de astrorum scientia: quæ adeo non valet possessores suos ad veram vitam perducere, ut etiam quosdam ad idolatriam, puta ad ipsum illorum astrorum cultum pertraxerit (de quibus magna querela. Sap. xiii.). Ubi admirari licet humani ingenii pravitatem, optimis quibusque rebus tam perverse abutentis, ut pulcherrimam scientiam, physicen dico, qua, ex iis quæ facta sunt, Factorem Opt. Max. analogicas invenire tam facile est; sibi contra ipsum net Deum faciat ingervire, ex eaque decidat non in multis tantum religiones, ut hic Noster notat; sed vel in ipsius irreligiositatibus atque atheismi barathrum. Sic quippe impius ille cum suo Epicuro Lucretius, sic Plinius, sic alii naturæ mystæ auxerunt infelicem atheorum numerum: sic hodieque nostri ævi satricus ejusdem impietatis infamiam aspergere audet physicorum, seu, ut ipse vocat, medicorum, profesioni: et quidem illud fortassis injuria, sed tamen pudet, piget, tædet generis humani, quod saltu[m] suspicio illa non in aliis potius omnes cadat quam in eos qui ab hoc malo longissime abesse deberent. Atque hæc ad prudentissimæ verissimæque hujus Prosperianæ parenthesis confirmationem dicta sint; et quidem ab eo (ne physices odiu[m] putetur) qui et

Verbum homo fit, serumque sator suo condi-
tione

Servilis formæ dignatur virgine nasci.

Inque infirmorum cunctos descendere sensus.

Vexatur virtus, sapientia ludificatur:

895 Justitia injustos tolerat, clementia sævos:

Gloria contemptum subit, et tormenta potestas:

Inque crucis pœnam nulli violabilis usquam

Vita agitur: cujus perimatur morte peremptor:

Justo ut pro injustis effuso sanguine, sit mors

900 Unius insontis multorum vita reorum.

Hoc igitur pretio captivi cum redimuntur,

Agnoscant quali conclusi carcere, quove

Obsessi fuerint morbo; quibus eripiendis

Succurri haud aliter potuit quam morte me-

densis.

905 Et quia de magnis opibus nonnulla supersunt,

Quæ decorent nudos, et quæ solentur egenos:

Non ita pro summis oblectent ultima lapsos,

ipse aliquando hanc Galateam amavit, immo depe-
riit. Doct. Lov.

880. *Illæsis.* Doct. Lov. legit *illæsus*. Sic supra v. 541 legimus, *mentis honorem illæsus*: Gallus tamen (nisi vitium typorum est) *illæsis*. Nos tamen non mutavimus antiquam lectionem quia editionum antiquiorum Lugd., Lov., Duac. et Colon. auctoritate fulcitur, et sensum rectum exhibere nobis visa est.

883. *Mortem morienda piaret.* Non opus erat con-
jectura ligaret (quam laien preferunt Lugd., Lov.,
Duac. et Colon.) : est enim imitatio istius *Metam.*
viii, in *Meleagri* fabula :

Mors morte pianda est;

aut si non nisi Virgiliana dictio in pretio est; respe-
xit ad illud *Æneid.* ii :

Culpam hanc miserorum morte piabunt.

* CAPUT XLIII. Ex ineffabili Dei humilitate qua ho-
mo ei miser fieri dignatus est, ut hominem redimeret,
agnoscat homo captivus quo carcere clausus, quo morbo
obsessus fuerit. Cui eripiendo non nisi morte medici
succurri potuit. Quam parvi facienda quæ homini post
casum supersunt. Cum homo ad Deum converterit, Dei
gratia ut principio, potius quam libero arbitrio hanc
ascrivendam mutationem. Quod homo libero arbitrio
nimium tribuat, ex illa superbia proficiuntur, quam
diabolus primis parentibus inspiravit.

890. *Ruinæ.* Huc usque interrogative legit Gallus (cum editionibus Lov., Duac. et Colon.) Consenten-
tren (ait Doct. Lovan.), si foret hoc versu, *Mole est
oppressa*, etc., pro sit mole, nisi quod tunc adhuc
potius per exclamationem legerem. Nunc autem aio
ellipsis esse, nec eam quidem adeo incommodam.
Qui volet, interim supplet ex ejusdem argumenti
loco contra Collat. c. 9: *Nonne ex ipsis remedii
singularitate apertissime patet, in quam profundum
malum totius humani generis natura demersa sit illius
prævaricatione, in quo omnes peccaverunt?* Doct.
Lov.

897. *Nulli violabilis usquam.* Doct. Lovan. legit
umquam. Gallus usquam (ita etiam Lugd., Lov.,
Duac. et Colon.). Putat autem hoc dictum, quia Sal-
vator inviolabilis erat, nisi ipse voluisse.

898. *Peremptor:* non tam ipsius Christi quam
generis humani; neimpe diabolus, qui Joan. viii, 44,
homicida dicitur ab initio. Perimendus autem dicitur
metaphorice, quia (ut item in Evangelio) ejiciendus
foras, ac destruendum regnum ejus, adimendumque
illi mortis imperium. Ita Gallus in prosa: melius
quam in versu, ubi de morte intelligit. Doct. Lovan.

Ut de suppicio tumeant, atque ordine verso, A

183 Quo sunt effecti miseri, sint inde su-
perbi.

910 Aut cum hebetes visus, longa ex caligine tan-
dem,

[*Deest hic aliquid, in hunc sensum: In cœlum attol-*
lunt, et vera luce fruuntur;]

Naturæ hoc potius, libertatique volendi,

Quam Christo tribuant: ne scilicet evacuetur

Arbitrii virtus, si desit recta legendi.

915 Hoc patribus primis mortis sator insinuatus
Consilio est: bac arte omnes prostravit in uno,
Dum suadet multo præstantius esse, quod ipsis
(Non tribuente licet Domino) sponderet haben-
dum

Prudens libertas, vetitoque instructa cupido:

920 Quæ nunc per veteris serpens vestigia fraudis

Deceptos simili studet inflammare furore:

Ut quoniam pulchrum est veris impendere cu-
ram,

Justitiæque avidos bona nosse et velle salubre
est:

Suadeat ingenio cujusque hoc lucis inesse

925 Ut, naturali mens vivida mobilitate,

908. Suppicio, et quidem v. seq. quo sunt effecti
miseri. De reliquiis primæ integratibus dicitur: nempe
cum respectu ad bona ipsa primæ integratibus, quo-
rum dumtaxat exigua sunt particula, cæteris misere
deperditis. Hoc sensu pars exigua magnarum opum
quibus quis ob crimen a principe mulctatus est,
supplicium ejus dici posset, cum ipse eam aspiciens C
considerat quantillum sibi de tantis bonis supersit:
maxime si pars ista exiguo sit ipsi usui, et ferme
nonnisi ad damnum conducat; ut reliqua illæ ho-
minem sine Dei auxilio finem ad mortis (ut supra di-
citur v. 403), non autem ut v. 877 additur:

.... Ad veram possunt perdere vitam.

911. Manifestum hiatum a Gallo hic notatum mo-
net. Doct. Lov. quem ille obstruxerat hoc versu,

In cœlum attollunt, et vera luce fruuntur.

Satis concinne enim vero, sed hic alium a se quoque
confictum ex ipsis verbis Prosperi colligit, eo nimi-
rum loco ubi eamdem fere sententiam tractat (si
tamen ipse est), epist. ad Demetriadem c. 14: *Sicut,*
inquit, *arte medica fit in oculis CALICANTIBUS, ut pos-*
sint videre quod non vident . . . ita in cordibus tardis
et REBETIBUS per Spiritum sanctum acies obducta ter-
gitur, et DE VERO LUMINE tenebrose jam ei deficiens
lucernæ LUMEN ACCIPIUNT. Unde locum istum idem
Doct. Lov. sic exhibet:

Aut cum hebetes visus, longa ex caligine tandem
Krepti, accipiunt vero de lumine lumen.

914. Desit recta legendi. Doct. Lov. Id est, virtus
recta eligendi. Sic supra v. 651 et seq.:

....Quia recta gerendi.

Non data sit virtus.

915. Patribus primis. Dubitanter supra ad v. 40
istud, *de patribus*, exposuimus de primo pâtre et
matre: nimis enim nove, ac sine ullo idoneo ve-
rem exemplo id dictum videbatur. Dubitationem
vero omnem exemit hic locus: de phrasi interim
grammatici viderint. Doct. Lov.

920. Quæ nunc, etc. Versum hunc ambiguum et
obscurum reddunt quæ, et serpens, nam hoc quis-
piam facile substantiae acciperet; illud vero quo
referendum sit, non statim apparel. Ac mihi quidein

Non spirante Deo, Christi exardescat amore,
Utque ita salvatrix nil gratia conferat istis,
Sed referat; preioque bonos, non munere
ditet.

* His de semiñibus multo jam plura oriuntur,
930 Et frumenta inter primo turgentia lacte,
Spinis fulta subit seges horrida zizaniorum.

Sed nos qui Domini semen sumus, agricolæque
Stamus ope, et supra perflati vivimus aura,
Viperei calicis gustum procul excutiamus :

935 Divinique operis constanter confiteamur
Figmentum nos esse novum, quod proorsus ab illa
Stirpe vetustatis discretum est, atque recisum,
Et jam sit penitus carnalis originis exsors,

185 Qui membrum est Christi, capitisque in
corpore vivit:

940 A quo subjectos vigor omnis manat in artus;
Et sic quæque suo vegetantur in ordine partes,
Ut quod agunt, et dispositis quod motibus ex-
plent,

Ex illo possint, qui summa atque ultima pacans,
Ut nos insereret summis, se miscuit imis.

945 * CONTICEANT igitur qui dicunt esse caven-
dum

prima fronte referendum videbatur ad *cupido*. Atqni,
ut nunc video, referendum ad *vestigia*: *serpens* autem
participaliter accipe, et sic ordina constructionem:
Per quæ vestigia veteris fraudis nunc iterum serpens
ille mortis sator diabolus, deceptos simili studet inflam-
mare furore. Doct. Lov.

925. Mobilitate. Ut supra, v. 592. Non igitur no-
bilitate, ut quibusdam visum fuit. Doct. Lov.

928. Pretio, non munere. Id est, mercede debita,
non dono gratuito. Doct. Lov.

* CAPUT XLIV. Plurimos inde errores oriri. Quos
pii omnes aversari debent. Qui cum membra Christi
sint, a capite suo vim omnem hauriunt.

934. Viperei calicis. Id est, a serpente propina-
ti. Respicitur enim ad dicta cap. superiore. Doct.
Lov.

938. Et jam sit, etc. Gallus imperativum credidit,
conjugendo scilicet cum illo supra, v. 934. et seq.,
executiamus et confiteamur. Mihi vero subjunctivus
videtur, cohærens cum infinitivo immediate prece-
denti ea ratione qua passim hic Noster hos duos
modos connectit: adeo ut jam sit pro jam esse;
nisi tamen legendum, ut jam sit. Doct. Lov.

944. Summis, se miscuit imis. Elegans abusus
istius triti apud autores bonos, summa imis miscere:
pro sursum deorsum omnia vertere. Doct. Lov.

* CAPUT XLV. Procul abiiciendi qui existimant san-
ctis auferri causam oblinendæ coronæ, nisi humana
in eis merita reperiantur. Virtus piorum non ideo mi-
noris facienda, quod eam totam a Christo accipient.
Sicut nec cælestis gloria sanctorum, quam totam a
Deo habent, qui omnia in illis omnibus est. Multo
minus gravari oportet agnoscere nos in hac flœtu valle
nihil boni nisi per gratiam posse. Nec ea re tollitur
libertas, sed restituitur ac redimitur. Ut quidquid recte
agit, non ipsi acceptum reseratur, sed gratiæ Christi.
Non enim tantum boni operis fructus largit Deus
per gratiam, sed etiam operandi voluntatem et cogita-
tionem totamque piæ viæ seriem. — Objetio. Semi-
pelag. Per hanc gratiæ prædicationem virtutis stu-
dium resolvi. — Respondet contra sine gratia nullum
esse virtutis opus, quod voluntas humana per se nihil
aliud possit quam exerrare. Sola gratiæ vi nos idoneos
fieri et accendi animos hominum ad recte vivendum.

A Ne desit sanctis sumendæ causa coronæ,
Si non ipsorum bona repperiantur in illis.
Hoc etenim tumida nimis impietate docentes,
Quid nisi justitia nos et virtute, Deoque,
950 Dispoliare volunt : ne lux in nocte coruscat,
Languida ne invires redeant, ne mortua vivant?
Sed nobis summo verorum a fonte bonorum
Haurire hæc, supero et semper splendore nitere,
Gloria sit ; non spes in feni flore caduco.
955 Sicut enim palmes nullas valet edere fructus
Non in vite manens, quæ de radice ministra
Succum agat in frondes, et musto compleat uvas:
Sic infecundi virtutum, et fruge carentes
Perpetui cibus ignis erunt : qui vite relicta
960 Audent effusa de libertate comarum
Fidere, ne Christi sint ubertate feraces :
Et mage se credunt propriis excellere posse,
Quam si virtutum placitarum sit Deus auctor.
Viles ergo putent se deformesque futuros,
965 Cum transformatis fiet Deus unica sanctis
Gloria : corporei nec jam pressura laboris
Conteret incertos, sed in omnibus omnia semper
Christus erit. Quod si pulchrum et super omnia
magnum est,
Cur pudet hac etiam fletus in valle potentes
970 Esse Deo, minimumque operis mortalvis habere,

946. *Sumendæ causa coronæ.* Id est, ratio meriti et mercedis. Vide supra ad v. 839 et seq. Doct. Lov.

947. *Ipsorum bona.* Id est, ipsis propria, ac sine gratiæ auxilio facta: sicut supra v. 570 :

Vel nostro ascribi nequeunt bene gesta labori.

Eodem modo intellige mox infra, 962, istud propriis, nempe virtutibus. Doct. Lov.

963. *Placitarum.* At quæ virtutes illæ placitæ, ut propriis opponuntur? Si Virgilii dictio consulatur, longe is recedit a scopo nostro, ubi hanc vocem usurpat init. iv Æneid.,

.... Placitone etiam pugnabis amor?

Præterquam quod etiam credendum non sit, Prosperum in re tam sancta ad Æneidos potius quam Scripturæ locum aliquem respexisse. Putemus igitur has virtutes placitas easdem esse cum operibus bonis (Ephes. ii, 10) quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus : quæ proinde placitæ dicantur, quia divino beneplacito ordinatae et præparatae, ut in illis ambulemus. Doct. Lov.

966. *Corporei laboris.* Id est, qualis in corpore hoc ærumnoso geritur, cum tanta cadendi ac delinquendi incertitudine ac metu. Videbantur enim Massilienses præcipuum operum excellentiam petere ex hac arbitrii sibi relieti vacillanti incertitudine, quam per operationem gratiæ tollendam metuebant. Doct. Lov.

970. *Minimumque operis mortalvis.* Id est, peccati, inquiet aliquis, præsertim mortiferi. Belle sane, si tamen sine nugatione evidenti tunc sequatur :

.... Quod non est nisi peccatum.

Quid ergo? Difficilis locus; quem cum sui similibus servare malo in appendiculam theologicam, quam cum Deo meditor in hoc Prosperi carmen : dum hic interim pergo in lusibus philologicis. Doct. Lovan.

— Sola editio Lugdun. aliter habet hunc locum :

Cur pudet hac etiam fletus in valle potentes

Esse Deo? minimumque operis mortalvis habere?

Quod non est, etc.

972. *Solum :* cum sola est. Doct. Lov.

Quod non est nisi peccatum quo discrucetur
Libertas: ad quam solam male gesta recurrent?

187 Et tamen in sanctos animum cum inten-
dimus actus,

Cum desideriis carnis mens casta repugnat,

975 Cum tentatori non cedimus, et per acerbas
Vexati pœnas, illæso corde manemus;

Libertate agimus; sed libertate redempta,
Cui Deus est rector, summoque ex lumine lumen,

980 Vita, salus, virtus, sapientia: gratia Christi est,

Credit, sperat, amat, mundatur, justificatur.
Si quid enim recti gerimus, Domine, auxi-
liante

B Te gerimus; tu corda moves; tu vota petentis

Quæ dare vis, tribuis, servans largita, creansque

985 De meritis merita, et cumulans tua dona coronis.

Non autem hoc curram minui, studiumque resolvi

Virtutum, aut opus ingenii torpere putandum est,

Quod bona sanctorum tua sunt, et quidquid in

illis

Aut sanum, aut validum est, de te viget: ut

videatur

990 Nil actura hominis, te cuncta gerente, voluntas:

Quæ sine te quid agit, nisi quo procu rexulet a te?

Præcipites semper calles, et devia motu

C Ibid. *Recurrunt.* Sic tamquam ad nativam scaturi-
gem suam, ut apud Horat.

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

977. *Liberitate redempta.* An ergo libertas redimi, aut umquam non libera fuisse potest? Sic nimirum diserte docet infra v. 995: *Tunc fiet* (cum gratia) *cursus velox.... LIBERA LIBERTAS*, etc. Unde duo nota-
lenda: et quod in sensu Prospéri sine gratia sit libertas, et quod per gratiam ipsa libertas insuper liberetur, nempe ad volendum et perficiendum bo-
num, Deo id operante, Phil. ii, 13, de qua libertatis (ut ita dicam) libertate intelligendi sunt etiam SS. Patres Prospero coetanei, ubi durius nonnumquam ita loqui videntur, ut libertas per primum pec-
catum amissa, per Christi gratiam recuperetur. Revera enim hæc est libertas, qua libertate Chri-
stus nos liberavit. Gal. iv, 31. Doct. Lovan.

978. *Cui Deus,* etc. Hæc interpunctio Galli inter-
pretis, consentientibus Lugd., Lov., Duac. et Colon.,
Doct. Lov. non probatur omnino. Pro qua sic pro-
nuntiari optat :

Sed libertate redempta :

Cui Deus est rector; summoque ex lumine lumen,
Vita, salus, virtus, sapientia, gratia Christi est;

Qua currit, gaudet, etc.

Priori interpungendi modo variari dicit sententiam :
ubi illa omnia, rector, lumen, vita, salus, sapientia,
de Deo dicuntur: quod mihi (ait) minus displiceret,
nisi quod dicitur, summoque ex lumine, de lumine
creato accipiendo videtur, ideoque et illud, et quæ
sequuntur, ad gratiam potius referenda essent.

983. *Tu vota petentis,* etc. Sic orat Ecclesia domi-
nica ix post Pent., ut petentibus desiderata concedas,
sac eis quæ tibi sunt placita postulare. Doct. Lov.

991. *Quid agit,* etc. Doct. Lov. scribit, *Quid agit?*
Gallus (inquit ille in nota) iterum aliter. Nam pruno
legit, agit, deinde interrogationis notam in finem
versus differt: neutrum (fateor) adeo perperam, aut
ullo notabili sententiae damno. Edit. Lugd., Lov.,
Duac. et Colon., *Quid agit?*

- Ingressura suo : nisi fessam, tu bone, et segrain A
Susciplias, referas, foveas, tucaris, honestes.
995 Tunc fiet cursus velox, oculique videntes,
Libera libertas, sapiens sapientia, justum
Judicium, et fortis virtus, et sana facultas.
Hujus opis semper, Pater, indigeamus : ab ipsa

994. *Referas.* Plus dicit hoc verbum quam Gallus intellexit, qui illud redditum per suum, ramener. Sic enim eadem sententia repetitur lib. 1 de Vocab. Gent. c. 8 : *Nec deditur agram, diu in initio sati- gatam, humeris suis ferre, et non revocando tantum, sed etiam portando salvare.* Doct. Lov.

Ibid. *Honestes.* Sicut in verbo illo superiore, *referas*, manifesto alludit ad parabolam Evangelicam de pastore oves perditam humeris suis referente (Luc. xv), ita hic respicere existimo ad illam ibid. de patre, filium prodigum ad se reversum *stola prima honestante.* *Gallus* saltē, in voce hac quam in alia ista reddenda felicior, ita recte in prosa : *Si vous ne fornez de vos dons et de vos grâces : ubi etiam phrasim Scriptura secutus est, qua honestare idem est ac diiare.* Doct. Lovan.

994. *Prodeat arbitrium.* Id est, libertas : nam arbitrium pro ipsa libertate positum etiam supra vi- deas, v. 622 :

Nulla tibi arbitrii respondent signa.

Optat scilicet libertatem illam quam dat gratia, et quam jam supra ex Prosperi sententia libertatem

- A Prodeat arbitrium nostrum, nihil hac sine sensu
1000 Corporei possint, opus ut servile quiescat.
189 Et tua dum in nobis agitur, non nostra
voluntas,
Legitima in sanctis ducamus sabbata festis.

Ipsius libertatis vocavimus. Doct. Lovan.

1000. Possint. Quod plane amplector ex Gallo, pro eo quod ceteri habebant, possunt. Libens etiam ascribo ejusdem expositionem in prosa, ubi illud, *Nihil hac sine sensu corporei possint*, ita reddit : *Quelle conduise tous les mouvements de notre corps ; q. d. : Nullam sensus nostri corporei operationem edant, quam illa non producat. O votum ! Sed votum tantum, nisi cum mortale hoc induerit immor- talitatem.* Doct. Lovan.

Ibid. *Opus servile.* Ita vocat, dum nostra in nobis agitur, non Dei voluntas; dum, inquam, vel malum agimus, vel de bonis actibus nostris, quasi de propria gloriatur. Sic colligo ex antithesi Prosperi v. seq. et Augustini verbis jam citandis. Doct. Lovan.

1002. *Sabbata.* Cum levi allusione ad sabbatum aeternum, agitur de sabbato in hac ipsa vita agendo : quod ita Noster Augustini sui verbis exhibet sent. 278 : *Is enim observatione sabbatique vacatione unius diei figurabatur, perpetuum sabbatum observat, qui spe futuræ quietis sanctis est operibus intentus, nec ipsis bonis actibus suis, quasi de propriis et de his quæ non accepit gloriatur; illum in se operari cognoscens, qui simul operatur et quietus est.*

ADMONITIO IN DUO OPUSCULA QUÆ SEQUUNTUR.

Subjecta duo epigrammata in obtrectatorem sancti Augustini, sive idem sit, sive diversi agnoscantur æque prava sentientes, et codicum tam mss. quam editorum auctoritate, et omnium etatum suffragio S. Prospero assignantur. Quem vero inter multos doctrinas Augustinianæ adversarios impetrat auctor, non pari facilitate discernitur, cum hactenus tacitum ipsius nomen dubitationi locum præbuerit. Hunc autem esse Vincentium Lirensem monachum Commonitorii auctorem pluribus probatum legere licebit apud saepè laudatam dissertationem 9 Anthelmi. Hic enim in opere illo alias vers aureo, id præcipue intendisse putatur, ut Augustinianam in novitatis suspicionem traheret. Rem antea animadverterunt probaruntque post Vossium viri doctissimi Hen. Norisius Histor. Pelag. cap. 11, lib. 11, nec non Nat. Alexander Hist. Eccles. tom. X, cap. 3, art. 7, § 7. Quorum momentis et iustud scipielegi instar subicit, scilicet : *Cum ex Augustino in lib. de Prædest. SS. c. 3 et 4 notum sit S. antistitem initio conversionis Massiliensem sententiam circa fidei et bona voluntatis initia diserte tradidisse; Semipelagiani Massilienses his anterioribus libris veluti clypeo utebantur, et qualibet occasione Augu- stini discipulis reponebant, se in istis suis sensibus Augustini verba sectari: cum vero Augustinianæ doctrinæ defensorum valida esset exceptio, S. doctoris scientiam incrementorum profectibus eo pervenisse ut agnosceret castigareque senex quæ juvenis ignoraverat ac minus perite scriperat, illi reclamabant, anteriores Augustini scripta ideo magis alie quibusque probanda, quod illis suffragaretur antiquitas, posteriora vero non nisi novitatem nisi possent. At vehementius instabat, omnium sanctorum et eruditorum fratrum nomine, Prosper in responsus ad Genuensem dubia super his maxime proposita, ait: Quia nec justa nec rationabilis intelligitur eorum esse persuasio, qui hujus viri scientiam, tot incrementorum profectibus ædificatam, ad adolescentiae rudimenta revocabant, ut magis suffragaretur haereticis quod inter initia conversionis suæ imperite senserat, quam prodesset catholicis quod pontificali diligentia veritas revelarat; merito illos hoc prejudioicio utentes, et in his que duduim abdicata fuerant immorantes, pii doctoris gravitas nota, quod qui curaverunt omnes sensus ipsius indagare, noluerunt cum ejus eruditione proficere. Quibus ille quasi reponere satagens in Commonitorio, cum auream illam sententiam sub finem posuisse. Eadem tamen quæ didicisti doce, ut cuin dicas nove, non dicas nova: sic tandem Augustini discipulorum objectionem ingeniose proponit ac resolvit: Sed forsitan dicet aliquis, Nullusne ergo in Ecclesia Christi profectus habetur religionis? Habeatur plane et maximus (nam quis ille est tam invidus hominibus, tam exos Deo, qui id prohibere conetur?) sed tamen ut vere profectus sit illa fidei, non permutatio. Si quidem ad profectum pertinet ut in semetipsam unaquaque res amplificetur, ad permutationem vero, ut aliquid ex alio in aliud transvertatur. Crescat igitur oportet, et multum vehenienteque proficiat, tam singulorum quam omnium, tam unius hominis quam totius Ecclesie etatum ac sæculorum gradibus, intelligentia, scientia, sapientia; sed in suo dumtaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eademque sententia. Hac Vincentius, cuius et alia priora et posteriora si in posteriores Augustini libros torta sunt, ista similiter in illos et illorum defensores retorta nemo negare poterit, quæque deinceps illi auctor eo artificio proficeret, ut tanto magis videanur in sancti Hipponeus præsul's placita latenter invehi, quanto in alias omnes haereses studiosius insurgere prima fronte perspicitur. Illa tamen cum immerito Augustinum ferirent, haereses omnes, tam præteritas quam secuturas, uno ictu confoderunt. Reliqua in doctissimo Censore leget cui vacat: nos amplioribus supersedemus, hæc salis fore arbitrantes*